

Rizikové sexuální chování žáků a studentů posledních dvou ročníků základního vzdělávání v okrese Břeclav

Jana Procingerová

Bakalářská práce
2022

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

Akademický rok: 2021/2022

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Jana Procingerová**
Osobní číslo: **H19529**
Studijní program: **B0111A190011 Sociální pedagogika**
Forma studia: **Kombinovaná**
Téma práce: **Rizikové sexuální chování žáků a studentů posledních dvou ročníků základního vzdělávání v okrese Břeclav**

Zásady pro vypracování

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti rizikového chování, prevence a základního školství.

Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.

Realizace kvantitativního výzkumu formou dotazníkového šetření.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

- CHRÁSKA, Miroslav, 2016. Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu. 2., aktualizované vydání. Praha: Grada. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-5326-3.
- KRAUS, Blahoslav, 2014. Základy sociální pedagogiky. Vyd. 2. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0643-9.
- MIOVSKÝ, Michal, Lenka SKÁČELOVÁ, Jana ZAPLETALOVÁ, a kol., 2015. Prevence rizikového chování ve školství. 2. přepracované a doplněné vydání. Praha: Klinika adiktologie 1. LF UK v Praze a VFN v Praze. ISBN 978-80-7422-392-1.
- SEXUÁLNÍ VÝCHOVA – vybraná témata: Výchova ke zdraví, příručka pro učitele. Praha: MŠMT ve spolupráci s VÚP v Praze, 2009. ISBN 978-80-87000-29-8.
- WEISS, Petr., a kol., 2010. Sexuologie. Praha: Grada Publishing, a.s. ISBN 978-80-247-2492-28.

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Lucie Blašíková, Ph.D.**
Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce: **26. ledna 2022**
Termín odevzdání bakalářské práce: **29. dubna 2022**

Mgr. Libor Marek, Ph.D.
děkan

doc. Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

Ve Zlíně dne 26. ledna 2022

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval(a) samostatně a použitou literaturu jsem citoval(a). V případě publikace výsledků budu uveden(a) jako spoluautor.

Ve Zlíně 6.4.2022

.....

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) *Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.*

(3) *Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:*

(3) *Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).*

3) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:*

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídně k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zaměřuje na rizikové sexuální chování žáků posledních dvou ročníků základního vzdělávání v okrese Břeclav. V teoretické části jsou představeny pojmy rizikové chování, základní školství a prevence. Praktická část práce zkoumá sexuální výchovu v kontextu rizikového sexuálního chování. Cílem kvantitativního výzkumu bylo popsat a analyzovat dle vybraných kritérií sexuální výchovu žáků se zřetelem na rizikové sexuální chování. Jako kritéria jsme určili znalosti žáků o sexualitě, rizikovém sexuálním chování a jejich zkušenosti z této oblasti. Dalšími kritérii byly zdroje sexuální výchovy a požadavky žáků na její výuku. Na základě výsledků výzkumu lze vyvodit konkrétní doporučení k sexuální výchově pro školní metodiky prevence.

Klíčová slova: rizikové chování, rizikové sexuální chování, základní vzdělávání, prevence, školní metodik prevence, sexuální výchova

ABSTRACT

The bachelor thesis focuses on risky sexual behaviour of students in the last two years of elementary education in the district of Břeclav. The theoretical part introduces concepts of risky behaviour, elementary education and prevention. The practical part of this thesis examines sexual education in risky sexual behaviour context. The aim of the quantitative research was to describe and analyse the sexual education of students with regard to risky sexual behaviour according to selected criteria. Student's knowledge of sexuality and risky sexual behaviour were chosen research criteria and their experience in this area. Next criteria were sources of sexual education and requirements of students for its teaching. Based on the research results, specific recommendations for sex education for school prevention methodologies can be drawn.

Keywords: risk behaviour, risky sexual behaviour, elementary school education, prevention, methodologist of school prevention, sex education

„Nebojme se sexuální výchovy! Ale pamatujme, že začíná výchovou citovou a do ní také konec konců ústí“ (Matějček, 2007, s. 94).

Chtěla bych tímto poděkovat Mgr. Lucii Blašíkové, Ph.D. za pomoc, odborné vedení a vstřícnost při zpracování absolventské práce. Poděkování patří rovněž rodině a přátelům, kteří mě podporovali po celou dobu studia. Moje díky náleží také metodičce prevence Pedagogicko-psychologické poradny v Břeclavi, bez jejíž laskavé podpory by nebylo možné realizovat výzkum v tak rozsáhlém měřítku. V neposlední řadě děkuji všem školám a jejich žákům za spolupráci a účast na výzkumném šetření.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	10
I TEORETICKÁ ČÁST	12
1 RIZIKOVÉ CHOVÁNÍ	13
1.1 TYPY RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ	16
1.2 RIZIKOVÉ SEXUÁLNÍ CHOVÁNÍ	17
1.2.1 Rizikové sexuální chování v kyberprostoru	20
2 ZÁKLADNÍ ŠKOLSTVÍ V ČESKÉ REPUBLICE	22
2.1 ZÁKLADNÍ VZDĚLÁVÁNÍ.....	24
2.2 KURIKULÁRNÍ DOKUMENTY ZÁKLADNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ	25
2.3 VÝVOJ SEXUÁLNÍ VÝCHOVY VE ŠKOLSTVÍ.....	26
3 PREVENCE	28
3.1 SYSTÉM ŠKOLSKÉ PREVENCE V ČR	28
3.2 SEXUÁLNÍ VÝCHOVA VE ŠKOLE	32
3.3 SEXUÁLNÍ VÝCHOVA V RODINĚ	33
II PRAKTICKÁ ČÁST	35
4 VÝZKUMNÁ ČÁST	36
4.1 VÝZKUMNÝ PROBLÉM	36
4.2 VÝZKUMNÉ CÍLE	37
4.3 VÝZKUMNÉ OTÁZKY	38
4.4 VÝZKUMNÝ SOUBOR	38
4.5 METODA ZKOUMÁNÍ.....	40
4.6 ZPŮSOB ZPRACOVÁNÍ DAT.....	43
5 ANALÝZA DAT	44
5.1 JAKÉ ZNALOSTI MAJÍ ŽÁCI O SEXUALITĚ A RIZIKOVÉM SEXUÁLNÍM CHOVÁNÍ?.....	44
5.2 JAKÁ JE ČETNOST A JAK JEDNAJÍ ŽÁCI U VYBRANÉHO DRUHU RIZIKOVÉHO SEXUÁLNÍHO CHOVÁNÍ DLE POHLAVÍ?.....	50
5.3 JAK HODNOTÍ ŽÁCI U VYBRANÝCH ZDROJŮ MNOŽSTVÍ INFORMACÍ O SEXUALITĚ A RIZIKOVÉM SEXUÁLNÍM CHOVÁNÍ NA INTERNETU?	53
5.4 JAKÉ POŽADAVKY MAJÍ ŽÁCI NA VÝUKU SEXUÁLNÍ VÝCHOVY VE ŠKOLE?	56
6 INTERPRETACE DAT	59
6.1 DOPORUČENÍ PRO PRAXI.....	64
ZÁVĚR	67
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	69
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	76

SEZNAM OBRÁZKŮ	78
SEZNAM TABULEK.....	79
SEZNAM GRAFŮ	80
SEZNAM PŘÍLOH.....	81

ÚVOD

Rizikové chování nabývá v současnosti nové rozměry, související s dynamickým rozvojem informačních a komunikačních technologií, zejména internetu. Nynější epidemie onemocnění Covid-19 navíc urychlila přesun z reálného světa do kyberprostoru, pro řadu lidí velmi složitého. S pokrokem se však nemění ani původní, historicky přetrvávající, rizika.

Pro období dospívání je rizikové chování typické. Ze studií a statistických výstupů vyplývá, že k rizikovému sexuálnímu chování dochází již u mladších adolescentů. Včasnou prevencí je možné jeho rozsah a následky minimalizovat (Sobotková, 2014). Jedním z možných zdrojů informací je škola, která se věnuje prevenci primární.

Teoretická východiska práce předkládají ucelený pohled na rizikové chování. Věnují se bližší specifikaci rizikového sexuálního chování s přesahem do rizik v kyberprostoru. Vymezuji rovněž základní školství v České republice, základní vzdělávání včetně jeho kurikulárních dokumentů a podávají vhled do vývoje sexuální výchovy ve školství. V závěru nabízí průřez tématem prevence v kontextu sexuální výchovy ve škole a v rodině.

Cílem práce je otevřít téma rizikového sexuálního chování žáků na regionální úrovni. Zaměřili jsme se na popsání a analýzu sexuální výchovy, orientované zejména na rizikové sexuální chování, podle vybraných kritérií. Vycházeli jsme ze znalostí, zkušeností, informací o zdrojích a požadavcích žáků na sexuální výchovu posledních dvou ročníků základního vzdělávání v okrese Břeclav. Toto příhraniční území vykazuje dlouhodobě statisticky horší skóre ve výskytu pohlavních nemocí oproti ostatním územím České republiky (Pohlavní nemoci 2020, 2020). Naším záměrem je podnítit školy na Břeclavsku k četnější realizaci sexuální výchovy a primární prevence v oblasti rizikového sexuálního chování. Hodláme jim proto poskytnout argumenty a zprostředkovat prvotní impuls.

K dosažení cíle jsme využili kombinaci několika prostředků. Jednalo se o dotazník pro žáky směřovaný na oblast sexuality a rizikového sexuálního chování. Dále o doplňující materiál určeným učitelům, který obsahuje správné odpovědi na znalostní položky č. 1-8. Materiál byl vytvořen pro zlepšení orientace respondentů v dotazované problematice. V průvodním dopise ředitelům škol jsme nastínili možnosti jeho využití.

Kromě vlastního výzkumného šetření jsme k dosažení cíle zvolili navázání spolupráce s oblastní Pedagogicko-psychologickou poradnou (PPP). Zástupce poradny představil a doporučil výzkum vedoucím představitelů škol poskytujícím základní vzdělávání v okrese

Břeclav. Poté nám byla předložena nabídka na prezentaci závěrů výzkumu při každoročním setkání školních metodiků prevence.

Doufáme, že bakalářská práce poskytne výsledky přínosné pro zpřehlednění problematiky rizikového sexuálního chování dospívajících v břeclovském okrese.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 RIZIKOVÉ CHOVÁNÍ

Rizikové chování Miovský definuje jako „chování, v jehož důsledku dochází k prokazatelnému nárůstu zdravotních, sociálních, výchovných a dalších rizik pro jedince nebo společnost...“ (Miovský et al., 2015, s. 28). U odborné veřejnosti panuje názorová shoda v tom, že vývojové období adolescence velmi často provází větší či menší zkušenosti s některou z forem rizikového chování. S rostoucím věkem zpravidla nastupuje pozvolné opouštění od porušování norem. Na druhou stranu se nežádoucí chování adolescentů může přenášet do dospělosti (Širůčková in Miovský et al., 2015). S těmito výzkumy podpořenými závěry se ztotožňují Hamanová a Csémy. Navíc upozorňují, že v posledních dekádách dochází v souvislosti s rizikovým chováním k nárůstu zdravotních problémů mladistvých, nezářídka s fatálními následky. Zvyšuje se počet mladých lidí, kteří se tímto způsobem „vyrovnávají“ s fenoménem modernizace. Příčiny spatřují autoři v překotné změně společnosti a podlomení jejích základních pilířů. Jedná se o oslabení rodiny, urbanizaci spjatou s mezilidským odcizením a globalizací. Posledním faktorem jsou změny ve světě práce, pro který je charakteristický nápor na zvyšování hospodářských výsledků a kvalifikací (Kabiček, Csémy a Hamanová, 2014).

Terminologie prošla několika změnami a není u všech autorů jednotná. V současném českém prostředí je výraz *rizikové chování* považován za zastřešující pro všechny používané verze. Tématem rizikového chování v dospívání se zabývá více vědních disciplín. Přispívají svými poznatky z pohledu psychologického, biologického a sociálního. Patří mezi ně vývojová a sociální psychologie jež pracuje s pojmem *antisociální chování*. Dále kriminologie, medicína, sociální pedagogika aj. Mezioborový charakter problematiky rizikového chování tedy předurčuje užívání nestejného názvosloví (Sobotková et al., 2014). Ve starší literatuře se lze setkat s pojmem *sociálně-patologický jev*. Termín užívaný do roku 2010 nacházíme například v publikacích zaměřených na sociální pedagogiku. Objevuje se v dílech domácích i zahraničních. Protože výraz byl postupem času vnímán jako pejorativní, nahradilo jej rizikové chování. Změna terminologie vzešla z nových koncepcí Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT) (Procházka, 2012).

S odlišným pojmenováním operují manželé Jessorovi: „chování je sociálně definováno jako problém“ (Jessor, Jessor in Sobotková et al., 2014, s. 43). *Problémové chování* prezentují ve smyslu nedodržování celospolečenských pravidel, na které je nastaven systém restrikcí. Širůčková svojí komparací výrazů rizikové chování a problémové chování upozorňuje na odlišné chápání jejich obsahu v různých společnostech, bez ohledu na zastřešující pojem.

Co toleruje jedna kultura může druhá zavrhnout a naopak (př. kulturně rozdílný přístup k sexualitě). Souvislost shledává též v rozdílném přístupu z hlediska historického. Kritériem je i věk a situace, v níž se člověk nachází. V rozmanitosti těchto faktorů vidí příčinu nejednotného členění typů nežádoucího chování, ale význam obou názvosloví shledává jako rovnocenný (Širůčková in Miovský et al., 2015).

Jessorovi rovněž popisují *syndrom problémového chování*. Označují jím kombinaci více nevhodných forem chování u jednoho jedince. Spouštěčem jsou společné rizikové faktory. Jako příklad uvádí užívání návykových látek spojené s rizikovým sexuálním chováním (Jessor, Jessor in Miovský et al., 2015).

To, zda rizikové chování vznikne či nikoliv ovlivňuje podle Jessorovy teorie problémového chování kombinace různých faktorů. Řadí mezi ně biologické činitele (pohlaví apod.). Svůj podíl mají faktory osobnostní (sebehodnota, motivace aj.) i dosavadní způsob chování. Významnou roli připisuje Jessor prostředí, které člověka obklopuje a tomu, jak jej subjektivně vnímá. Dominantní úlohu v procesu rozvoje rizikového chování sehrávají interpersonální vztahy. Za stěžejní se považuje, jak jedinec vnímá a hodnotí vztahy ve svém rodinném, vrstevnickém prostředí. Vlivem prostředí, systému osobnostního a systému chování vznikají vzájemně se ovlivňující rizikové a ochranné faktory. Jejich výsledná formace je rozhodující pro (ne)vývin rizikového chování (Jessor, Donovan, Costa in Miovský et al., 2010).

Stejný přístup jako Jessor zastávají představitelé zdravotnického pohledu Hamanová a Czémy. S odkazem na výzkumy Jessorových je v medicínském pojetí *syndrom rizikového chování v dospívání* (SRCH-D) ekvivalentem syndromu problémového chování. Pohlíží na syndrom jako na jeden vzájemně propojený celek. Dle předložené teze působí na rozvoj SRCH-D ochranné a rizikové faktory prostřednictvím tří činitelů: individuální (př. vysoká vs. nízká sebedůvěra), rodinné (př. dobré vs. špatné rodinné vztahy), společenské (př. prosperující vs. upadající ekonomika státu). Mají za to, že různorodost v množství protektivních a rizikových faktorů ovlivňuje, zda dojde k SRCH-D či nikoliv (Kabiček, Csémy a Hamanová, 2014).

Všechny předložené varianty názvů rizikového chování spojuje jeden shodný rys. Závadné způsoby chování uvedené v definicích *nevykazují známky chorobného chování*, stále se jedná o jeho předstupně (Širůčková in Miovský et al., 2015).

Rodina, vrstevníci a škola mají podle Vágnerové zásadní vliv na formování dětské osobnosti. V období dospívání ale původní význam nejbližších sociálních skupin dostává jiný rozměr. Adolescent začíná stále více uplatňovat vlastní pohled na své okolí, mění se jeho preference. Rodičovská pozice oslabuje. Naopak se rozrůstá počet přátel a posiluje jejich důležitost (Vágnerová, 2012). O klíčové roli sociálních skupin přímo či nepřímo působících na vývoj jednotlivce se vyjadřuje Kraus. Za nejdůležitější a v počátečních fázích vývoje nevlivnější označuje rodinu. Ideální rodina řádně plní svoje funkce. Upozorňuje, že takový model se stává, pod tíhou celospolečenského tlaku, v dnešní společnosti téměř nereálný (Kraus, 2014). Tam, kde není rodičovská úloha dostatečně naplňována, projevuje se nezájem, nedůslednost, absence kontroly, dochází v různé míře také k selhání adolescenta. Projekt Rizikové faktory školního, sociálního a zdravotního vývoje školní mládeže¹ zaměřený na žáky českých základních škol ve věkové kohortě 12–16 let potvrdil značný podíl nefunkční rodiny na antisociálním chování žáka. Přitom nebyla pozorována spojitost se socioekonomickým statusem rodiny, vyjma zaměstnanosti rodičů. U účastníků označených jako nejproblémovější byla zaznamenána nezaměstnanost obou rodičů (Sobotková et al., 2014).

Z pohledu teorie Jessora et al. snižují rozvoj problémového chování dobré vztahy s dospělými a bezproblémovými přáteli. Protikladem zvyšujícím riziko je výrazná vazba na vrstevníky. Obzvláště pokud se jedná o jedince s problémovým chováním (Jessor, Donovan, Costa in Miovský et al., 2010).

Vrstevníci zasahují do utváření hodnot a postojů při zahájení školní docházky. Se stupňující se tendencí začíná vrstevnický vliv markantně posilovat v období dospívání (Kraus, 2014). Z tohoto pro adolescenty „nejdůležitějšího zdroje emoční a sociální opory“ (Vágnerová, 2012, s. 398) vznikají první trvalejší přátelské a partnerské vztahy. Typickým znakem je odklon od světa dospělých, hledání vlastní identity a místa ve vrstevnické skupině. Projevuje se potřeba k někomu patřit a někoho obdivovat, mít svůj „identifikační vzor“. Kladné atributy vzoru jsou vnímány okolím převážně pozitivně, mohou mít motivační charakter (př. sportovec, herec). U opačných, záporných rysů vybraného ideálu zpravidla nastávají spory

¹ SAHA (The Social And Health Assessment) – projekt Centra pro dětská studia na Yale University, USA. Zaměřen na školní, sociální a zdravotní vývoj mládeže v městských oblastech. Národní část projektu ČR Rizikové faktory školního, sociálního a zdravotního vývoje školní mládeže zpracován Psychologickým ústavem akademie věd ČR ve spolupráci s Dětskou psychiatrickou klinikou 2. lékařské fakulty UK v Praze. 2003-2004.

mezi rodiči (vychovatelem) a dospívajícím (vychovávaným). Útlum kolektivní sounáležitosti ustává až v závěru pozdní adolescence (Vágnerová, 2012).

1.1 Typy rizikového chování

Klasifikace rizikového chování se v literárních zdrojích různí i když obsahově se jednotlivé typy téměř shodují. Určujícím je vědní disciplína, kterou se autor zabývá. Ani výčet a pojmenování nemají jednotný ráz. Změny je možné pozorovat v historickém kontextu. Některá rizika utlumují, jiná nabývají na významu, eventuálně vzniknou modernější formy. Příkladem rozšíření základního souboru o nové typy rizikového chování je počátek 21. století. Ve spojitosti s masivním rozvojem informačních a komunikačních technologií, zejména internetu, dochází k nárůstu rizik spojených s jejich užíváním. Objevují se kybergrooming, sexting, kyberstalking. Projevy šikany, agrese expandují do kyberprostoru a závislostní chování netolismus se rozšiřuje o dimenzi digitálních technologií (Kosová a Martínek, 2020).

Na tři výchozí okruhy člení rizikové chování Hamanová a Csémy: *zneužívání návykových látek, projevy v psychosociální oblasti, projevy v reprodukční oblasti* (Kabíček, Csémy a Hamanová, 2014).

Základní typy rizikového chování podle Miovského jsou:

- záškoláctví,
- šikana a extrémní projevy agrese,
- extrémně rizikové sporty a rizikové chování v dopravě,
- rasismus a xenofobie,
- negativní působení sekt,
- sexuální rizikové chování,
- závislostní chování (adiktologie) (Miovský et al., 2015).

Soubor dále nepřímo rozšiřuje o problematiku syndromu CAN² a poruchy příjmu potravy (Miovský et al., 2015).

² Child Abuse and Neglect – syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte.

O obdobný koncept se opírá MŠMT ve svém Metodickém doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních³. V jeho podrobnějším rozpracování se nad rámec základních typů uvádí kyberšikana a další riziková multimediální komunikace, netolismus, gambling atd. (Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a žáků a studentů ve školách a školských zařízeních, 2010).

1.2 Rizikové sexuální chování

„Dítě může být buď aktivním konatelem rizikového sexuálního chování nebo jeho obětí“ (Jonášová, 2015, s. 1). Rizikové sexuální chování vymezuje Miovský jako „soubor behaviorálních projevů doprovázejících sexuální aktivity“ (Miovský et al., 2010, s. 76-77), u nichž jednoznačně dochází ke zvýšení zdravotních, sociálních a dalších rizik. Zařazuje do něj promiskuitu, nechráněný náhodný pohlavní styk, rizikové sexuální praktiky spojené s nedostatečným hygienickým zázemím. Poukazuje na nebezpečí spojená s užíváním psychoaktivních látek, sexuálním zneužíváním a rozmachem informačních technologií. Posledně jmenovaná kategorie zahrnuje sdílení vlastních materiálů s erotickým obsahem na internetu (Miovský et al., 2010). K rizikovému sexuálnímu chování náleží zahájení pohlavního života před 15. rokem, sledování pornografického materiálu v dětském věku, krvavé sexuální praktiky (Jonášová, 2015).

Drogy a alkohol jsou výrazným stimulantem rizikového sexuálního chování. „Alkoholové opojení snižuje schopnost předvídat důsledky erotického jednání“ (Brihcín in Weiss et al., 2010, s. 558). Kromě bezprostředního ovlivnění konzumenta se projevuje dlouhodobý negativní účinek v oblasti tělesné, psychické i vztahové. Touha po dobrodružství typická pro dospívající může vyústit v užívání návykových látek, rizikové sexuální chování nebo kombinaci obojího. Je udávána souvislost mezi konzumací alkoholu, drog a prvními sexuálními zkušenostmi u osob nízkého věku. Dále se vyskytuje častější pohlavní styk s osobami poskytujícími prostituci. Případně naopak může být uživatel v roli poskytovatele sexuálních služeb. Objevují se zdravotní negativa v podobě zvýšeného výskytu pohlavních chorob, sexuálních dysfunkcí v dospělosti aj. (Justinová in Weiss et al., 2010).

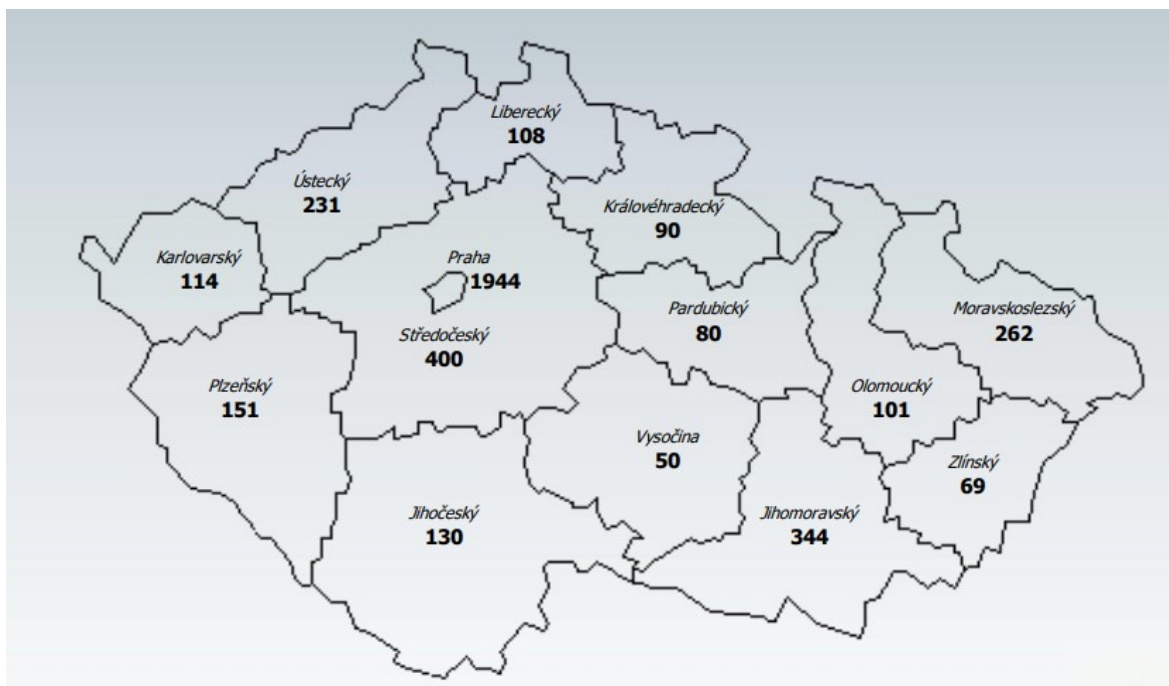
Zahájení sexuálního života je vymezeno v České republice (ČR) hranicí 15 let. Pohlavní život před dosažením uvedeného věku je považován za předčasný. Zákon na něj pohlíží jako

³ Č. j. 21291/2010–28.

na trestný čin. Brzké intimní zkušenosti mladších adolescentů s sebou nesou rizika v biologické i psychosociální oblasti. *Somatické zdraví* je ohroženo primárně u dívek. Z hlediska vývoje není dostatečně zralý děložní čípek ani imunitní systém. Dochází k infekcím a mohou se rozvinout gynekologická onemocnění. Mladému organismu neprospívá ani případné těhotenství nebo interrupce (Kabíček, Csémy a Hamanová, 2014). Do roku 1989 zaznamenávaly statistické přehledy stoupající tendenci v počtu umělého přerušování těhotenství (UPT). Za poklesem zákroků stojí rozšíření hormonální antikoncepce a pozvolné zvyšování dostupnosti informací (Hamplová, 2019). V roce 2019 trend snižování UPT pokračoval na historicky nejnižší číslo 16 779, z toho téměř 20 % připadá na zdravotní důvody. U dívek do 14 let bylo zaznamenáno 25 zákroků, ve skupině 15-19 let 1 069. Kraj jihomoravský (JMK) se na celkovém součtu podílel přibližně 11 % (1 828), okres Břeclav 1,5 % (257) (Potraty 2019, 2021).

Pro období raného dospívání je typická *osobnostní nezralost*. Systém hlubších hodnot se teprve formuje, jedinec si postupně buduje svoji svébytnost. Partnerské vztahy se vyznačují nestálostí, tím se zvyšuje pravděpodobnost přenosu pohlavních chorob (Kabíček, Csémy a Hamanová, 2014). Sexuálně přenosná onemocnění (STD⁴) představují pro adolescenty významné zdravotní riziko. Některá probíhají zpočátku skrytě. V pokročilejší fázi pak způsobují hůře léčitelné problémy, v krajním případě i neplodnost nebo smrt. Za všechny lze jmenovat bakteriální onemocnění syfilis, kapavku. Genitální opary vyvolané virem herpes simplex typu 2. Chlamydiové, papilomavirové infekce, kandidózy a velmi závažnou virovou infekci HIV s následným rozvojem nemoci AIDS (Koliba et al., 2019). Od počátku testování v roce 1985 do prosince 2021 zachytily laboratoře v ČR 4 074 HIV pozitivních osob z řad rezidentů. Mužů bylo diagnostikováno šestkrát více než žen. Z tohoto počtu podlelo AIDS 353 osob (Marešová, 2021).

⁴ Sexually Transmitted Diseases – sexuálně přenosné infekce.

Obrázek 1 HIV infekce v České republice (Marešová, 2021, s. 10)

Dalším atributem spojeným se sexuálními zkušenostmi v nízkém věku je *socioekonomická nezralost*. Adolescent je sice po tělesné stránce schopný reprodukce, ale pro založení rodiny nedosahuje potřebné nezávislosti na svém okolí (Kabíček, Csémy a Hamanová, 2014). Zpravidla se jedná o nechtěné rodičovství vnímané adolescentem jako překážka osobního rozvoje. Nečekaná náročnost působí komplikace v partnerských i příbuzenských vztazích (Vágnerová, 2012).

Sexuální zneužívání není výdobytkem moderní společnosti, záznamy o incestu se objevují již v Chamurappiho zákoníku. Mezi formy sexuálního zneužívání náleží aktivity:

- kontaktní (penetrativní, nepenetrativní),
- nekontaktní (intimní verbální, obnažování aj.),
- využívání dětí k pornografii, prostituci (Vágnerová, 2014).

Skutky plynoucí z pohlavního zneužívání definuje Trestní zákoník č. 40/2009 Sb. Soulož s dítětem mladším 15 let se považuje za trestný čin (§ 187) (Česko, 2009). Ze statistických údajů Policie České republiky za rok 2021 je zřejmé, že k sexuálnímu zneužití došlo v 738 případech. Z toho 20 bylo registrováno jako komerční sexuální zneužívání. Na celorepublikovém počtu má Jihomoravský kraj takřka 9% podíl (66 případů) (Statistické přehledy kriminality za rok 2021, 2021).

Pachatelem je neznámá osoba nebo rodinný příslušník. Jako donucovacího prostředku je využíváno vydírání, vyhrožování. Výjimku tvoří pedofilní osoby, které někdy projevují sklon k protěžování dítěte. Následky si s sebou nese oběť většinou celý život. Představují pro ni nejen zátěž tělesnou a psychickou, ale i sociální. Traumatizující zkušenosti narušují postoj k vlastní sexualitě. Po stránce vztahové dochází k odosobnění a jakémusi „zevšednění“ sexuálních aktivit. Někdy vedou až do takové krajnosti jako je promiskuita a prostituce (Vágnerová, 2014).

1.2.1 Rizikové sexuální chování v kyberprostoru

Přes nesporná pozitiva, která dětem přináší moderní technologie v získávání nových vědomostí a dovedností, nelze opomíjet průvodní nežádoucí vlivy. Připojení k internetu se stalo významným prostředkem ke komunikaci. Ta ale postrádá „bezpečnostní“ prvky dorozumívání face to face. Sociální sítě⁵ zrcadlí lidské chování. Je pro ně typická anonymita, jejímž vlivem zesilují i negativní povahové stránky člověka. Snáze využitelnou se tak stává nezralost a důvěřivost dětí (Machuta, Písecký in Fifková et al., 2009). Temnou stránkou kyberprostoru je rovněž snazší, ale i utajenější přístup k dětské pornografii. O případech vedoucích do krajností referuje Stroukal ve spojitosti s internetovou sítí Dark Web⁶ v níž, jak naznačuje, mohla figurovat i Česká republika (Stroukal, 2020).

Kybergrooming je jednou z mnoha rizikových online komunikací. Obvyklým iniciátorem bývají dospělé osoby. Usilují o navazování důvěrných kontaktů pod falešnou identitou za účelem sexuálního zneužití nebo výroby pornografie (Křivánková, Knollová a Šutová, 2019). Systematickou manipulací pachatel usiluje o získání obrazových materiálů s intimní či erotickou tematikou. Častým cílem je osobní setkání s dítětem. Nejvíce využívané jsou chatovací platformy a sociální sítě (Kopecký, 2015). Přestože oficiální dostupnost těchto služeb je od 13 let, svoje účty mají i děti mladšího věku. Dokládají to výsledky výzkumu Kopeckého a Szotkowského. Více než polovina 7–12letých participantů využívá sociální sítě. Současně realizátoři zjistili, že téměř 27 % ze všech účastníků ve věku 7–17 let oslovili na internetu neznámí lidé s nabídkou soukromého setkání. 70 % z nich schůzku absolvovalo (Kopecký a Szotkowski, 2019). Až trojnásobně většímu ohrožení sexuálně laděnou komunikací čelí dívky (Martincová a Sejblová, 2020).

⁵ Internetový komunikační kanál, př. Facebook, Instagram, Snapchat aj. (Kosová a Martínek, 2020).

⁶ Část běžnými internetovými vyhledávací nedohledatelného deep webu (hluboký web), přístupná prostřednictvím speciálního software, na němž probíhá anonymní šifrované posílání a výměna informací (Stroukal, 2020).

Sexting jako další nežádoucí online komunikační jev úzce souvisí nejen s kybergroomingem. Může jej doprovázet kyberšikana, kyberstalking nebo jiné negativní projevy v reálném světě (vydírání, manipulace apod.). Charakteristickým znakem je rozesílání textových zpráv, foto a video materiálů se sexuálním obsahem. Kopecný a Szotkowski konstatují jeho nárůst v ČR, zaznamenali sexting u 15 % dětí ve věku 8–17 let (Kopecný a Szotkowski, 2017). Český právní řád klasifikuje sdílení intimních fotografií a videí dětí do 18 let jako výrobu a jiné nakládání s dětskou pornografií⁷. Protože není sexuální styk od 15 let trestný, mohou se dospívající mylně domnívat, že vzájemným předáváním obrazových eroticky laděných záznamů neporušují zákon. Samotné zjištění zneužití dítěte k výrobě pornografie⁸ navíc podléhá oznamovací povinnosti⁹. Na místě je proto poučení v rámci sexuální výchovy (Jindrová, 2012).

Pornografie se stala ve své snadno dostupné internetové podobě velmi nevhodným a rozšířeným zdrojem informací o sexualitě. Pro děti a mládež není patologickou samotná nahota, zvláště pokud jsou dostatečně edukováni. Závadný je obvykle obsah snímků a forma prezentace (Uzel in Weiss et al., 2010). Následkem mohou být zkreslené představy o pohlavním životě, nereálná očekávání, násilné sexuální praktiky, kopírování odporovaného chování aj. (Kopecný, 2013). Martincová a Sejbalová zjistily, že pornografické stránky navštěvují už 6leté děti. Ve všech jimi sledovaných věkových kategoriích převažují chlapci. Mladiství svůj zájem soustředí převážně na přirozené aktivity v pornografii. Výjimkou ale není ani patologický obsah a jeho praktická realizace v reálném životě (Martincová a Sejbalová, 2020).

⁷ Zákon č. 40/2009 Sb. § 192 Zákon trestní zákoník.

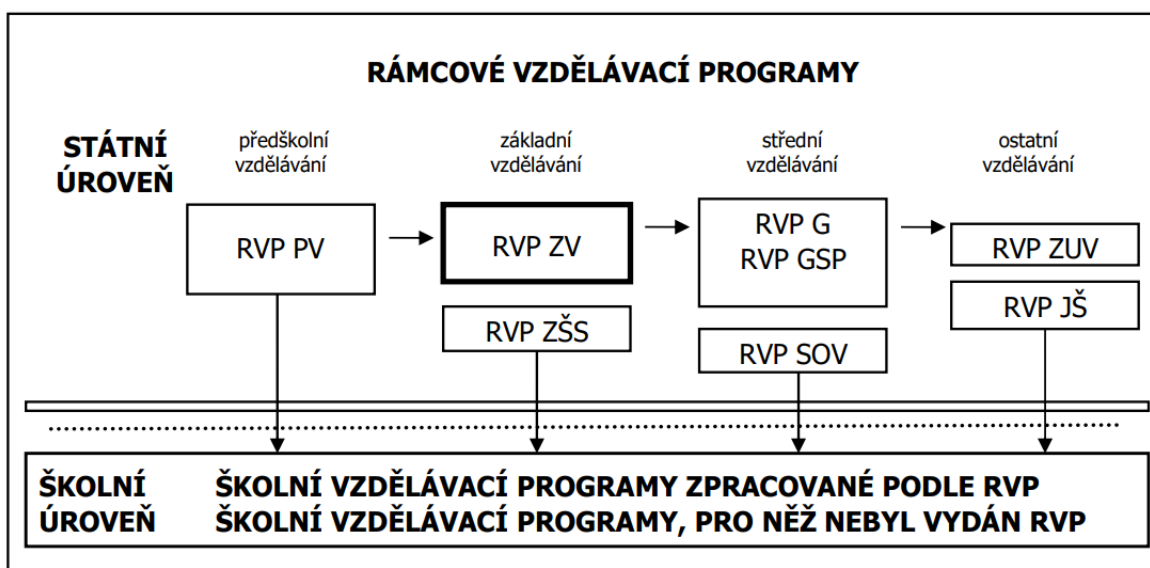
⁸ § 193 Tamtéž.

⁹ § 368 Tamtéž.

2 ZÁKLADNÍ ŠKOLSTVÍ V ČESKÉ REPUBLICE

Škola, a vše co je s ní spojeno, se prolíná celou společností. Každý její člen se s pojmem škola setkává po většinu svého života v rozmanitých rolích. Dítě jako žák, dospělý ve funkci rodiče, učitele apod. O škole se diskutuje v mnoha souvislostech. Je opakovaným mediálním tématem. Dokladem důležitosti je její zakotvení v součásti ústavního pořádku ČR, Listině základních práv a svobod (Průcha, 2009).

Význam vzdělanosti se neustále stupňuje. Představuje známku úrovně společnosti a předpoklad pro zvyšování jejího blahobytu. Trendem moderní civilizace je permanentní pokrok. Je zřejmé, že školství jako garant výchovy a vzdělávání, musí na změny reagovat. Koncem 20. století podnět pro reformu vzdělávání způsobila změna politického režimu v listopadu 1989. Výsledkem diskuse byl v roce 2001 dokument Národní program rozvoje vzdělávání v ČR (Bílá kniha). V návaznosti na změnu vzdělávací politiky došlo k vypracování rámcových vzdělávacích programů (RVP), které se staly závazným konceptem pro školní vzdělávací programy. Zavedením do praxe se proměnilo kurikulum širokého spektra oborů zařazených do vzdělávání od předškolního až po střední, včetně základního uměleckého a jazykového (Šafránková, 2019). Bílou knihu nahrazuje Strategie vzdělávací politiky 2020, na kterou navazuje v roce 2020 Strategie vzdělávací politiky ČR do roku 2030+. Dokument avizuje 2 hlavní cíle. Inovaci obsahu vzdělávání ve prospěch praktického života a snižování sociálních nerovností ve vzdělávání (Janík, 2021).

Obrázek 2 Systém kurikulárních dokumentů volné zpracování (Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, 2021)

Pedagogické zajištění škol vychází ze zákona č. 563/2004 Sb.¹⁰, o pedagogických pracovnících. Výklad právního předpisu explicitně stanovuje profesi pedagoga. Je jím obvykle zaměstnanec školy (státu), zařízení sociálních služeb vykonávající přímou pedagogickou činnost. Jedná se o tyto pracovní obory: „*učitel, pedagog v zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků, vychovatel, speciální pedagog, psycholog, pedagog volného času, asistent pedagoga, trenér, metodik prevence v pedagogicko-psychologické poradně, vedoucí pedagogický pracovník*“ (Česko, 2004b).

Největší zastoupení mají ve školách učitelé. Požadavky na vzdělání učitele se odlišují podle typu školy. Působení na základní škole je podmíněno absolvováním vysokoškolského studia. Stejně nároky musí splňovat vedoucí pedagogický pracovník, tj. ředitel školy. Jeho činnost je navíc možná až po získání potřebné praxe ve školství. Mezi další méně zastoupené profese základního školství se řadí asistent pedagoga, vychovatel a pedagog volného času. Na jejich kvalifikaci je kladen nižší nárok. Žákům se speciálními vzdělávacími potřebami se věnuje speciální pedagog. Některé školy využívají služeb školního psychologa. (Bendl, 2015). Náplní jeho práce je poskytování poradenství při *školním poradenském pracovišti*. Činnost může vykonávat rovněž školní speciální pedagog. Obvyklým členem pracoviště je výchovný poradce a školní metodik prevence. Rozsah kompetencí a činností ve vztahu k žákům, rodičům, pedagogům a dalším subjektům definuje vyhláška č. 72/2005 Sb. o poskytování poradenských služeb, novelizovaná vyhláškou č. 607/2020 Sb.¹¹ Školy spolupracují se *školským poradenským zařízením* (PPP, speciálně pedagogické centrum) a orgány veřejné moci. Pedagogicko-psychologické a speciálně pedagogické poradenství a pomoc v PPP probíhá ambulantně, ve škole, případně ve školském zařízení. Úloha speciálně pedagogických center spočívá v poradenství a pomoci při edukaci a péči o žáky s hendikepem (Česko, 2005).

Jestliže nastanou vážnější poruchy chování provádí diagnostiku, poradenství a terapie střediska výchovné péče. Do komplikovaných situací zasahuje kurátor pro děti a mládež, příp. soud. Péče se pak může soustředit do některého ze zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy – diagnostický ústav, dětský domov, dětský domov se školou, výchovný ústav (Bendl, 2015).

¹⁰ Zákon č. 563/2004 Sb. Zákon o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů.

¹¹ Vyhláška č. 607/2020 Sb. Vyhláška, kterou se mění vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů.

2.1 Základní vzdělávání

V obecné rovině lze školskou soustavu ČR charakterizovat podle Mezinárodní klasifikace vzdělávání ISCED¹² 2011, kterou spravuje UNESCO. Oproti předchozí verzi ISCED 97 má revidované vydání trojmístný kód. Dosažené vzdělávání je klasifikováno ve 13, resp. 14 kategoriích od preprimárního po vysokoškolské s doktorským studijním programem. Vzdělávací program základní vzdělávání, kategorie C, nese označení 244. Předpokladem k dosažení základního vzdělání je úspěšné ukončení vzdělávání v základní škole, na nižším stupni gymnázií (6leté, 8leté), na konzervatoři nebo v kurzu (Nová klasifikace ISCED 2011). Školu jako právnickou osobu mohou založit veřejní a neveřejní zřizovatelé. Nezbytným krokem je zapsání školy do školského rejstříku. Veřejným zřizovatelem je stát, kraj, obec nebo dobrovolný svazek obcí. Neveřejnými zřizovateli jsou registrované církve a náboženské společnosti, ostatní právnické a fyzické osoby (Česko, 2004a). Síť základních škol se za poslední pětileté období rozrůstá. Ve školním roce 2020/2021 bylo v provozu 4 214 škol. Zároveň stoupá i počet žáků. Ve stejném referenčním období se účastnilo výuky 962 348 žáků. Z toho více než 407 000 absolvovalo druhý stupeň. (Výroční zpráva o stavu a rozvoji vzdělávání v České republice v roce 2020, 2021).

Stěžejním legislativním dokumentem vzdělávání ve školství je zákon č. 561/2004 Sb.¹³ (školský zákon). Stanovuje povinnost školní docházky na 9 let. Dítě zpravidla nastupuje do školy ve věku 6 let. Dosažením 17. roku je naplněna maximální věková hranice. Základní vzdělávání probíhá v prvním stupni (1.–5. ročník) a druhém stupni (6.–9. ročník) (Česko, 2004a). První stupeň je koncipován ve smyslu utváření nových návyků a povinností spojených se vzděláváním. Má vést žáka k vlastní iniciativě při řešení problémů i přirozenému zájmu o učení. A to tak, aby v navazujícím stupni byl schopen samostatnosti a zodpovědnosti jako řádný člen české a evropské společnosti. Základní vzdělávání cílí na podporu žáků při utváření a rozvíjení klíčových kompetencí¹⁴ a poskytnutí všeobecného vzdělání s přesahem do reálného života. Stává se základním kamenem pro vytváření pozitivního vztahu k celoživotnímu vzdělávání (Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, 2021).

¹² International Standard Classification of Education (mezinárodní klasifikace vzdělání) (Nová klasifikace ISCED 2011).

¹³ Zákon č. 561/2004 Sb. Zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon).

¹⁴ „Souhrn vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobní rozvoj a uplatnění každého člena společnosti“ (Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, 2021, s. 159).

2.2 Kurikulární dokumenty základního vzdělávání

Výraz kurikulum si našel v českém prostředí svoje místo až po roce 1989. Podle Průchy je výklad slova variabilní. Za nejvhodnější ekvivalent pro moderní pedagogiku považuje *obsah vzdělávání*. Termín si však nelze vykládat pouze jako učivo předkládané školákům. Pod zdánlivě jednoduchým souslovím se skrývá poměrně široké pojetí. Jedná se o systematický vzdělávací proces, který je nastaven tak, aby se žák mohl rozvíjet po všech stránkách – intelektuální, citové i motorické. Dále zahrnuje formy, cíle, nástroje výuky aj. (Průcha, 2009).

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (RVP ZV), jako státem vydaný strategický dokument, určuje tyto klíčové kompetence: *k učení, k řešení problémů, komunikativní, sociální a personální, občanské, pracovní* a od roku 2021 kompetence *digitální* (Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, 2021).

Člení se na 9 *vzdělávacích oblastí*:

- Jazyk a jazyková komunikace,
- Matematika a její aplikace,
- Informatika,
- Člověk a jeho svět,
- Člověk a společnost,
- Člověk a příroda,
- Umění a kultura,
- Člověk a zdraví,
- Člověk a svět práce.

Na jednotlivé oblasti navazují *vzdělávací obory* s obsahovou souvislostí. Např. do vzdělávací oblasti Člověk a zdraví je zařazen obor Výchova ke zdraví a Tělesná výchova. K obsahu vzdělávacího oboru se vážou očekávané výstupy. Teoreticky simulují v praxi ověřitelný výkon, kterého má žák studiem dosáhnout. Ve vztahu k ŠVP mají na konci 5. a 9. ročníku závaznou podobu. Bližší rozpracování se nalézá ve Standardech pro základní vzdělávání. Z RVP ZV čerpají všechny školy při tvorbě vlastního ŠVP (Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, 2021).

Školní vzdělávací program představuje specifický dokument každé školy. Zohledňuje potřeby a osobitost žáků, požadavky zákonných zástupců i místo, v němž se škola nachází. Prostřednictvím programu instituce „nabízí“ svůj potenciál, prezentuje zaměření, předepsané informační údaje a svoje vlastní hodnocení. Nedílnou součástí představují učební plány, osnovy a způsob hodnocení žáků. Z pevně stanoveného obsahu vzdělávacích oborů RVP ZV mohou školy pro svůj ŠVP sestavovat jednotlivé vyučovací předměty. Nebo alternativně zařazovat obsah do již zavedeného systému předmětů. Na škole spočívá odpovědnost za naplnění závazku, o předmětech a počtu hodin si rozhodují samy. Oběma dokumenty RVP ZV, ŠVP a všemi vzdělávacími oblastmi a obory se prolínají *průřezová témata* (Šafránková, 2019). Jejich prostřednictvím si žáci formují zejména postoje a hodnotovou orientaci. Poskytují prostor k individuální i kolektivní činnosti a ucelenému pojetí učiva. Pro školy jsou závazná. Ale záleží na každé z nich, jaký zvolí systém zařazení tematických okruhů do jednotlivých ročníků. Volnost mají i ve způsobu realizace (předmět, projekt apod.) (Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, 2021).

Základní vzdělávání má stanovena tato průřezová témata:

- Osobnostní a sociální výchova,
- Výchova demokratického občana,
- Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech,
- Multikulturní výchova,
- Enviromentální výchova,
- Mediální výchova.

Za ŠVP odpovídá ředitel školy. K návrhu a realizaci poskytuje svoje vyjádření školská rada. Na tvorbě, vyhodnocení a změnách se má podílet celý učitelský tým. Předepsanou strukturu programu, včetně doporučených doplňujících informací, obsahuje RVP ZV v části D. Dokument musí být veřejně přístupný a je jedním z předmětů kontroly České školní inspekce (Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, 2021).

2.3 Vývoj sexuální výchovy ve školství

Zavedení sexuální výchovy do školních osnov v Československu, jako nástroje prevence před rizikovým sexuálním chováním, vyvolala tíživá situace po první světové válce (rozmach prostituce, pohlavních chorob apod.). Mezníkem v novodobé historii se stal rok

1919, kdy došlo k zařazení pohlavní výchovy do středoškolského vzdělávání (Koliba et al., 2019). Značný vliv na detabuizaci „pohlavnosti“ ve středoevropské společnosti měl Sigmund Freud. V řešení intimních záležitostí mělo Československo oproti ostatním zemím doslova exkluzivní postavení. V Praze roku 1921 bylo založeno první univerzitní sexuologické pracoviště na světě Ústav pro studium pohlavnosti¹⁵ (Šulová in Weiss et al., 2010). Témata pohlavní výchovy patřila výhradně do medicínské pravomoci. Pozdější zvýšenou tolerancí, k do té doby nezvyklým projevům sexuality, umocnilo období sexuální volnosti v 60. letech 20. století, spojené s hnutím hippies. Uvolněná morálka postupně přinášela nutnost řešení nárůstu problémů (interrupce, rozvody). Školní výuku rozšířilo tehdejší ministerstvo o výchovu k rodičovství. Stále se však jednalo o neucelený systém. Přelom nastává v 70. letech rozčleněním témat sexuální výchovy podle věkových kategorií, resp. ročníků. Výhradně biologické pojetí výchovy se změnilo. Od objevení AIDS v roce 1981 začíná výrazněji posilovat důraz na prevenci pohlavních nemocí ve všech směrech. Kromě antikoncepce kladou vzdělavatelé důraz na zodpovědnost. Nastupuje multidisciplinární přístup. Pro celou dvacetiletou éru byla typická nadřazenost školní sexuální výchovy nad výchovou rodinnou. Nejvýraznější změnu, z hlediska společenské otevřenosti k sexuálním tématům, přinesl revoluční rok 1989. Markantní proměnou prošlo celé školství. Od počátku se vedl spor o tom, jaké postavení má mít škola v sexuální výchově. V roce 2009 vydala Evropská unie jasné stanovisko k nezbytnému posílení sexuální výchovy v českých školách. O rok později reagovalo MŠMT uveřejněním metodického doporučení¹⁶ (Koliba et al., 2019). Významnou přeměnu postoje k sexuální výchově způsobil vliv médií. Nadměrná prezentace sexuality v tisku nebo digitalizovanou formou může mít za následek odtržení od skutečného prožívání intimního života (Šulová in Weiss et al., 2010). Nebezpečí spojená s využíváním komunikačních technologií se mohou jevit jako prozatím poslední příčina, která si žádá inovativní řešení sexuální výchovy. Je však velmi pravděpodobné, že do budoucna bude muset dojít k zohlednění migrační vlivu (šíření pohlavních nemocí, rozdílné kulturní a náboženské přístupy apod.) (Koliba et al., 2019). Protože **„děti před riziky neochráníme, musíme je naučit jim účinně čelit!“** (Martincová a Sejbalová, 2020).

¹⁵ V současnosti Sexuologický ústav – specializované centrum Psychiatrické kliniky Všeobecné fakultní nemocnice v Praze.

¹⁶ Doporučení k realizaci sexuální výchovy v základních školách (Koliba et al., 2019).

3 PREVENCE

Slovo prevence se objevuje v řadě vědních disciplín. Podle obsahu disciplín se mění její orientace. Například lékařská věda cílí zejména na možné zdravotní následky. Ve společenských vědách často dominuje sociální patologie. Ovšem centra zájmu se vzájemně prolínají a spojuje je problematika a společný cíl *předcházení projevům rizikového chování*. V pedagogickém slovníku je definována prevence jako „soubor opatření zaměřených na předcházení nežádoucím jevům, zejm. onemocnění, poškození, sociálně-patologickým jevům“ (Průcha, Walterová a Mareš, 2013, s. 219). Z úkolu prevence **minimalizovat vznik, stupňování a návrat** nežádoucího jevu vychází její dělení na:

- *Primární* prevenci – zabraňuje vzniku rizikového chování.
- *Sekundární* prevenci – soustředí se na včasný záchyt a aplikaci opatření.
- *Terciální* prevenci – zamezuje dalším problémům v aktivní fázi (Čech in Miovský et al., 2015).

V Krausově interpretaci se nachází kromě výše uvedené triády ještě členění prevence podle rozsahu na *plošnou* (společenskou), *skupinovou* a *individuální*. Kritériem pro další rozlišení je to, zda se jedná o směřování prevence na konkrétní typ rizikového chování nebo o působení ve smyslu všeobecné podpory zdravého životního stylu. V prvním případě hovoří Kraus o *specifické* prevenci ve druhém o *nespecifické* (Kraus, 2012).

Školy a školská zařízení poskytují prevenci primární ve 3 úrovních. Nejfrekventovanější prevence *všeobecná* je určena všem žákům a studentům. K realizaci má dostatečnou kompetenci školní metodik prevence. Programy přizpůsobuje věku a standardním tématům. Druhý stupeň prevence *selektivní* vyžaduje vyšší odbornost, př. speciální pedagog, psycholog atd. Soustředí se na náročnější činnost s jednotlivcem nebo menší skupinou jedinců ohrožených rozvojem rizikového chování (děti z nefunkční rodiny apod.). Nejvyšší profesní nárok je kladen na preventisty pracující s osobami, u nichž se již rizikové chování v různé míře projevuje. *Indikovanou* prevencí usilují o eliminaci negativních dopadů (Budinská in Kabíček, Csémy a Hamanová, 2014).

3.1 Systém školské prevence v ČR

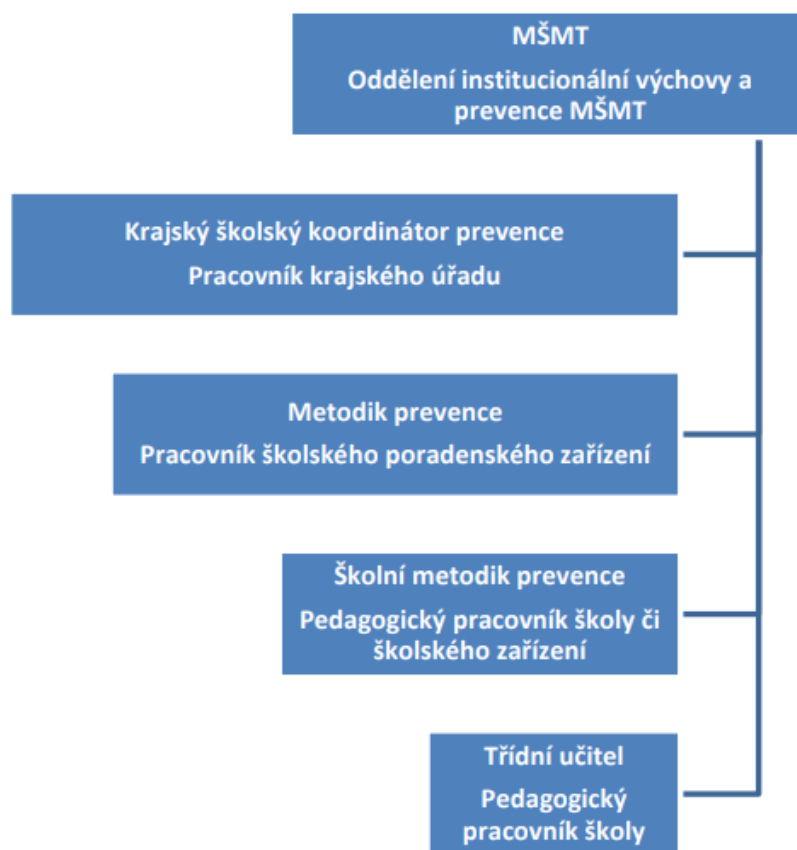
Počátky systémové primární prevence rizikového chování v České republice sahají do devadesátých let 20. století, kdy se prvním tématem staly návykové látky. Do té doby probíhaly jednorázové „propagační“ akce zprostředkovávané zejména zdravotnickým

personálem. V zemi začaly vznikat preventivní programy nestátních neziskových organizací spojené též se školením pedagogů. V jihomoravské metropoli Brně se stalo průkopníkem dnešní Sdružení Podané ruce. V průběhu třiceti let se okruh zájmu primární prevence výrazně rozrostl (Miovský et al., 2015).

Horizontální (centrální) úroveň koordinace prevence v ČR představuje spolupráci mezi ústředními orgány státní správy a věcně příslušnými resorty (ministerstva). Úřady s nadresortní působností jsou Republikový výbor pro prevenci kriminality¹⁷ zřízený při Ministerstvu vnitra a Rada vlády pro koordinaci protidrogové politiky¹⁸ při Úřadu vlády. Primární prevence ve školství spadá do gesce MŠMT, člena obou orgánů. Svoje preventivní programy pro školní děti a mládež mají i Ministerstvo zdravotnictví, Ministerstvo vnitra a Ministerstvo dopravy. Přes některé dobře fungující projekty a spolupráci pověřených osob postrádají Budínská a Pilař efektivní sjednocení přístupu. Z čehož pramení absence návrhů na lepší využívání stávajícího systému (Budínská a Pilař in Miovský et al., 2015). Navazujícím článkem na úroveň horizontální je úroveň *vertikální* (místní). Jde o regionální systém tvořený krajským školním koordinátorem prevence, metodikem prevence Pedagogicko-psychologické poradny, školním metodikem prevence a třídním učitelem (Národní strategie primární prevence ..., 2019). V oblasti prevence se nabízí místo i pro uplatnění sociálního pedagoga. Jako člena týmu školského poradenského pracoviště, na pozici vychovatele nebo pedagoga volného času. Procházka zmiňuje například podílení se na preventivních programech formou přípravy, organizace a evaluace (Procházka, 2012).

¹⁷ Republikový výbor pro prevenci kriminality má 26 členů (Republikový výbor pro prevenci kriminality, 2021).

¹⁸ Rada vlády pro koordinaci protidrogové politiky má 23 členů (Rada vlády pro koordinaci protidrogové politiky, 2021).

Obrázek 3 Vertikální úroveň koordinace prevence v ČR (Národní strategie primární prevence ..., 2019, s. 18).

Hlavním strategickým dokumentem MŠMT vydaným k primární prevenci je Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2019–2027. Při tvorbě vycházeli realizátoři z vyhodnocení předcházející strategie platné od roku 2013 do roku 2018¹⁹. V šesti základních pilířích se komplexně soustředí na politiku primární prevence rizikového chování v ČR. Prioritním se kromě jiného stává sjednocení terminologie a spolupráce zainteresovaných stran na vertikální i horizontální úrovni primární prevence. Materiál poukazuje na to, že vzdělávání pracovníků v primární prevenci nepřináší očekávané výsledky. Chybí rozsáhlejší síť kvalitních poskytovatelů. Jako možné příčiny uvádí nesoulad ve vzdělávací strategii a nadměrnou zátěž pedagogů. Posílení vzdělávání pracovníků vertikální úrovně se stává jedním z významných cílů (Národní strategie primární prevence ..., 2019).

¹⁹ Národní strategie primární prevence rizikového chování na období 2013–2018.

Metodický dokument MŠMT Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních z roku 2010 poskytuje obecnou oporu školám v preventivní činnosti. Je určeno školám a školským zařízením zřizovaným MŠMT. Doporučeno ostatním zřizovatelům škol a poskytovatelům výchovných a vzdělávacích služeb zapsaných do školského rejstříku. Vymezuje základní rámec primární prevence – terminologii, instituce, minimální preventivní program a v přílohách doporučení k dílčím typům rizikového chování. Rizikové sexuální chování obsahuje příloha č. 18 (Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a žáků a studentů ve školách a školských zařízeních, 2010). Sexuální výchova byla v minulosti zakotvena v Doporučení k realizaci sexuální výchovy v základních školách, vydané MŠMT v roce 2010. Doporučení navazovalo na příručku pro pedagogy Sexuální výchova – Vybraná témata, vydanou ke vzdělávacímu oboru Výchova ke zdraví. Po vyostřené veřejné diskusi k povinnosti jejich implementace do vzdělávání se stalo doporučení a příručka neoficiálními materiály MŠMT. Sadková vyzdvihuje fakt, že příspěvky autorů metodiky mají potenciál poskytnout učitelům orientaci při výběru témat sexuální výchovy v jednotlivých ročnících. Zároveň se vyslovuje pro aktualizaci příručky a využívání odborné publikace²⁰ s podrobným návodem pro školy na konstrukci minimálního preventivního programu (Sadková, 2018).

Školní preventivní program vychází z RVP. Představuje dlouhodobý interní dokument každé základní školy a součást jejího školního vzdělávacího programu (ŠVP). Při sestavování škola zohledňuje lokalitu, finanční i personální zdroje, výskyt rizikových faktorů apod. Může být východiskem pro koncepci *Minimálního preventivního programu* (MPP). Základní struktura programu by měla zahrnovat krátkodobé, dlouhodobé cíle a krizový plán. Důležitým prvkem je evaluace. MPP podává podrobný přehled o plánovaných preventivních aktivitách. Pro školní prevenci je primárním nástrojem, který má za cíl podporovat a rozvíjet u žáků kompetence důležité pro zdravý životní styl. MPP prochází každoroční obměnou. Odpovědnost za něj nese ředitel. Kontrolu nad dodržováním pravidel provádí Česká školní inspekce. K tvorbě programu má nejbližší školní metodik prevence. Avšak přispívá celý pedagogický tým, jehož členové současně plán realizují. Škola může také využít součinnosti metodika prevence při PPP (Miovský et al., 2015). Podle údajů České školní inspekce z roku 2016 vznikají MPP nejčastěji ve spolupráci školního metodika prevence s vedením školy. Značná část škol nechává MPP plně v působnosti

²⁰ Návrh doporučené struktury minimálního preventivního programu prevence rizikového chování pro základní školy (Miovský et al., 2012).

metodika prevence. Neobvyklá není ani spolupráce s výchovným poradcem (Tematická zpráva, 2016). Povinnost vytvářet preventivní program je zakotvena ve vyhlášce č. 72/2005 § 7 odst. 3 (Česko, 2005).

3.2 Sexuální výchova ve škole

Sexuální výchova má být vyváženým souborem biologických, psychologických a sociálních aspektů. Výhradně **komplexní přístup** k sexuální výchově může vést jedince k „odpovědnému chování a budování partnerských vztahů završených vybudováním rodiny“ (Němec in Koliba et al., 2019, s. 63). Různá autorská pojetí obsahu sexuální výchovy shrnují Lubasová, Charvát a Taranzová. Kromě kladného žebříčku hodnot, sebepřijetí, zpřehlednění témat sexuality, vytváření funkčních rodinných a partnerských vazeb reprezentuje sexuální výchova pestrou paletu prevence. Protože se nejedná o samostatný vyučovací předmět, jsou dílčí témata zastoupena v RVP (Lubasová, Charvát a Taranzová, 2019).

V roce 2021 proběhla revize RVP ZV. Školy musí podle upravené verze začít vyučovat na 1. stupni nejpozději od 1. 9. 2023, na 2. stupni od 1. 9. 2024. Nejvýraznější změnou prošla nově nazvaná vzdělávací oblast *Informatika*²¹. Zmiňuje se v ní bezpečnost a předcházení rizikovému chování při používání digitálních technologií (Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, 2021). Přes rozsáhlou úpravu RVP ZV postrádá Výbor pro práva dítěte vzdělávací přístupy adekvátní aktuálním kybernetickým rizikům (kybernásilí, sexuální násilí, kyberšikana aj.). Předkládá názor, že citace bezpečnosti svádí spíše k uživatelské ochraně dat před napadením technického a programového vybavení digitálního zařízení. Výbor apeluje na intenzivnější vzdělávání v otázkách lidských práv, mezilidských vztahů a související sexuální výchovy. Témat, kterých se podle jeho názoru redukce RVP ZV neoprávněně dotkly (Usnesení výboru pro práva dítěte, 2021).

První stupeň základní školy má začleněny informace o zdraví, včetně reprodukčního, ve vzdělávací oblasti *Člověk a jeho svět*. Obsahuje 5 tematických okruhů. K sexuální výchově mají nejbližší okruhy Lidé kolem nás a Člověk a jeho zdraví (Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, 2021).

Žákům druhého stupně jsou předkládány poznatky v rovině biologické v oboru Přírodopis, vzdělávací oblast *Člověk a příroda*. Provázáním s průřezovým tématem Osobnostní a sociální výchova získávají přehled o lidském chování, osobnostních postojích apod.

²¹ Do 1. 9. 2021 vzdělávací oblast Informační a komunikační technologie (Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, 2021).

Poučení o sexualitě a mezilidských vztazích poskytuje vzdělávací oblast *Člověk a zdraví*, ve vzdělávacím oboru *Výchova ke zdraví*. Vede žáky k poznávání zdraví ve všech jeho dimenzích (bio-psycho-sociální). Učivo se týká vztahů, životních změn včetně dospívání a reprodukčního zdraví, hodnoty a ochrany zdraví apod. Žáci by si měli osvojit zdravý životní styl a učit se zodpovědnosti za svůj zdravotní stav (Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, 2021). Výchovu ke zdravému životnímu stylu je možné považovat za nejlepší prostředek k předcházení duševním i somatickým problémům v dětství a následně v dospělosti. „**Zdravý životní styl je tou nejlepší nespecifickou prevencí**, ve které jde o celkové formování osobnosti připravené na všechny složitosti a nástrahy současného světa a života a schopné jim odolávat“ (Kraus, 2014, s. 172). Úroveň životního stylu ovlivňuje kromě jiných aspektů zdravotní gramotnost, která se odráží ve zdravotním stavu dětí. Pouze pětina českých dospívajících ve věku 13–15 let má dostatečnou úroveň zdravotní gramotnosti. Nedostatečné znalosti mohou způsobovat nepochopení sdělovaných informací, dezorientaci v systému zdravotnictví, péči o vlastní zdraví atd. (Kalman, 2020).

Další průřezové téma Mediální výchova má žákům zprostředkovat kritický pohled na mediální sdělení. Cílem je naučit třdit a porovnávat získané informace. Utvořit si určitý systém na jehož základě si dovede žák ověřovat věrohodnost sdělení ve vztahu k realitě (Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, 2021). Podle Krause nabývá mediální gramotnost stále většího významu. Učitel by se měl podílet na korekci negativního mediálního působení. Vlivu médií přičítá oslabování morálních a estetických hodnot a odtržení mladých lidí od skutečného života. Kladný přínos médií, tak narušuje diktát konzumní společnosti (Kraus, 2014).

3.3 Sexuální výchova v rodině

Za počátky zájmu dítěte o sexualitu lze považovat schopnost vnímat anatomické rozdíly u rodičů, sourozenců. V této fázi vývoje kolem 3. roku je doporučováno děti neodrazovat od zvědavosti. Na předkládané dotazy odpovídat otevřeně a nebát se používat skutečnou terminologii přiměřenou věku. Takový přístup dává záruku upřímné a důvěryhodné komunikace do budoucna. Pro pozitivní ovlivnění sexuálních postojů je vhodná doba před nástupem dítěte do školy. Rodič tak může připravit příznivé podmínky pro nevyhnutelný střet potomka s celou škálou témat vztahujících se k sexualitě (Trojan, 2009). Základními kameny pro utváření dobrých a upřímných vztahů mezi rodičem a dítětem jsou bezpečí a jistota (Matějček, 2007). Právo, ale i povinnost rodičů k výchově dítěte má oporu

v legislativě. Rodičovská výchovná úloha je rozhodující. Ve způsob života a chování v rodině by měli rodiče dětem poskytovat příklad²² (Česko, 2012). Předávání těchto vzorců dává prostor pro tvorbu postojů dalších generací. Sexuální výchovu v rodině Matějček shrnul do třech na sebe navazujících rovin – *vztah*, *vzor* a *poučení*. Člověk si v životě buduje *vztahy* podle toho, jaké jsou mu předávány v dětství. Není možné stanovit univerzální postup, jak s nimi pracovat pro jedinečnost každého člena rodiny a nepředvídatelnost situací, které život přináší. Dítěti je *vzorem* chování mezi rodiči a příbuznými. Záleží, jak se od neútlejšího věku naučí druhé tolerovat a respektovat pravidla soužití. O rovinu *poučení*, tedy předávání znalostí, se dělí rodina a škola. Školní vzdělávání v oblasti sexuality předkládá Matějček jako doplnění informací z rodinného prostředí. A jako alespoň částečnou kompenzaci dětem s chybějící výchovou, nahrazovanou „samostudiem“ čerpajícím z erotických materiálů nebo zkušeností vrstevníků (Matějček, 2007).

Šulová konstatuje, že plnohodnotné informace je schopna předat jenom fungující rodina. Podle jejího názoru „škola pouze supluje nefunkční chování rodičů v této oblasti“ (Šulová in Weiss et al., 2010, s. 691). Současně poukazuje příkladem z praxe na absenci elementárních znalostí z oblasti sexuality u svých nezletilých klientů očekávajících narození dítěte. Tento stav přičítá selhání rodinné výchovy (Šulová in Weiss et al., 2010). „Ona totiž například ochrana před početím nezáleží ani tolik na nabídce drogerií a lékáren, ale na množství informací, které dítě a dospívající mladý člověk obdrží před začátkem pohlavního života, na ovlivnění jeho vzorců chování, sebevědomí a sebeprosazení“ (Trojan, 2009, s. 7). Jako ideální se tedy jeví spolupráce rodiny a školy. Může probíhat na výhradně informativní úrovni prostřednictvím seminářů, schůzek s pedagogy. Eventuálně se mohou zákonní zástupci zapojit aktivní participací na školních projektech (Sopková in Fifková et al., 2009).

²² Zákon č.89/2012 Sb. § 884 Zákon občanský zákoník.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 VÝZKUMNÁ ČÁST

V první kapitole praktické části představíme výzkumný problém a objasníme výzkumné cíle a výzkumné otázky. Poté si vymezíme výzkumný soubor, metodu zkoumání a způsob zpracování dat. Cílem praktické části je *popsat a analyzovat dle vybraných kritérií sexuální výchovu žáků posledních dvou ročníků základního vzdělávání okresu Břeclav se zřetelem na rizikové sexuální chování.*

4.1 Výzkumný problém

V praktické části se zaměříme na **sexuální výchovu a rizikové sexuální chování žáků posledních dvou ročníků základního vzdělávání v okrese Břeclav**. Jako místo či nástroj rizikového sexuálního chování, pornografie, sexuálního zneužívání aj. jsou často označovány internetové sociální sítě. S jejich rozmachem se dostal do popředí dosud málo rozvinutý sexting a přibylo množství dalších skrytých rizik kyberprostoru. Přestože od vzniku první české sociální sítě uplynulo více než 20 let, musí mnohdy uživatelé odolávat hrozbám, na které nejsou připraveni (Křivánková, Knollová a Šutová, 2019). Zůstává však i „tradiční“ problematika rizikového sexuálního chování jako promiskuita, nechráněný pohlavní styk s neznámou osobou apod. (Miovský et al., 2015). Do velmi ohrožené, ale někdy i ohrožující skupiny patří děti a dospívající mládež (Kopecký a Szotkowski, 2017). Zásadní roli v předcházení problémům spojeným s uvedeným druhem rizikového chování sehrává sexuální výchova. Poskytuje ji rodina, škola, náboženské a vzdělávací organizace, lékaři (Šulová in Weiss et al., 2010). Avšak zdrojem poznatků mohou být i knihy, internet a pro děti školního věku nežádoucí pornografie (Martincová a Sejbalová, 2020). Je nesporné, že výchova má vést ke zdravému životnímu stylu tak, aby jedinec dokázal čelit životním překážkám (Kraus, 2014). V dlouholeté diskusi se objevují otázky typu: Kdo má být a kdo skutečně je poskytovatelem sexuální výchovy? Jakou roli zastává či má zastávat škola? Jaká témata a v jakém rozsahu předávat informace žákům? A řada dalších polemik (Šulová in Weiss et al., 2010).

Směřování výzkumu na breclavský okres ovlivnilo několik faktorů. Vycházeli jsme především ze zdravotnických statistických údajů, podpořených znalostí místní zdravotní problematiky a pracovními zkušenostmi, zejména v oboru gynekologie a porodnictví. Stěžejním kritériem bylo zjištění nadměrného výskytu sexuálně přenosných onemocnění. Břeclavsko je jedním ze sedmi okresů spadajících pod správu Jihomoravského kraje. Společně s Prahou dlouhodobě dominuje JMK ve statistikách pohlavních nemocí syfilis

a gonokokové infekce²³. Podle zdravotnické ročenky za rok 2018 je JMK na druhém místě po Praze v záchyty syfilis. Na třetím ve výskytu gonokokových infekcí. V rámci JMK se břeclavský okres řadí v počtu uvedených onemocnění na 100 000 obyvatel na první příčky za Brno (Zdravotnická ročenka ČR 2018, 2019). O 2 roky později dokonce Břeclavsko drží na jihu Moravy prvenství v počtu nahlášených infekcí způsobených bakteriemi gonokoka (Pohlavní nemoci 2020, 2020). U HIV panuje obdobná situace. Od počátku sledování v roce 1985 do prosince roku 2021 je za JMK registrováno 344 případů, což v přepočtu na 100 000 obyvatel představuje třetí nejvyšší výskyt z celé ČR (Marešová, 2021).

Z konzultace s místní pedagogicko-psychologickou poradnou (PPP) vyplynulo, že výzkum na téma rizikového sexuálního chování, zaměřený na břeclavský region, nebyl minimálně v posledních dvou dekádách na základních školách a víceletých gymnáziích realizován. K dispozici je pouze omezené množství národních studií.

4.2 Výzkumné cíle

V praktické části si klademe za hlavní cíl **popsat a analyzovat dle vybraných kritérií sexuální výchovu žáků posledních dvou ročníků základního vzdělávání okresu Břeclav se zřetelem na rizikové sexuální chování.**

Kritéria jsme zahrnuli do dílčích výzkumných cílů. Ve čtyřech cílech se soustředíme na *znalosti* žáků posledních dvou ročníků základního vzdělávání okresu Břeclav o sexualitě a rizikovém sexuálním chování. Jejich *zkušenosti* s vybraným druhem rizikového sexuálního chování podle pohlaví. *Zdroje* informací o sexualitě a rizikovém sexuálním chování a *požadavky* žáků na sexuální výchovu ve škole.

Dílčí výzkumné cíle

1. Zjistit znalosti žáků posledních dvou ročníků základního vzdělávání okresu Břeclav o sexualitě a rizikovém sexuálním chování.
2. Zjistit a porovnat četnost a analyzovat jednání žáků posledních dvou ročníků základního vzdělávání okresu Břeclav u vybraného druhu rizikového sexuálního chování dle pohlaví.
3. Zjistit, jak hodnotí žáci posledních dvou ročníků základního vzdělávání okresu Břeclav u vybraných zdrojů množství poskytovaných informací o sexualitě a rizikovém sexuálním chování na internetu.

²³ Gonorea – kapavka. Akutní či chronický hnisavý zánět. Nákaza výhradně sexuálním stykem (Kuklová in Weiss et al., 2010).

4. Zjistit, jaké požadavky mají žáci posledních dvou ročníků základního vzdělávání okresu Břeclav na výuku sexuální výchovy ve škole.

4.3 Výzkumné otázky

Na výzkumnou otázku této práce: **Jaká je dle vybraných kritérií sexuální výchova žáků posledních dvou ročníků základního vzdělávání okresu Břeclav se zřetelem na rizikové sexuální chování?** se pokusíme odpovědět praktickou částí na základě dotazníkového šetření u žáků.

Podkladem pro zodpovězení hlavní výzkumné otázky budou zjištění vyplývající ze čtyř otázek dílčích. Záměrně koncipovaných tak, aby postihly co nejširší spektrum témat rizikového sexuálního chování a sexuální výchovy, realizované především ve škole.

Dílčí výzkumné otázky

1. Jaké znalosti mají žáci posledních dvou ročníků základního vzdělávání okresu Břeclav o sexualitě a rizikovém sexuálním chování?
2. Jaká je četnost a jak jednájí žáci posledních dvou ročníků základního vzdělávání okresu Břeclav u vybraného druhu rizikového sexuálního chování dle pohlaví?
3. Jak hodnotí žáci posledních dvou ročníků základního vzdělávání okresu Břeclav u vybraných zdrojů množství poskytovaných informací o sexualitě a rizikovém sexuálním chování na internetu?
4. Jaké požadavky mají žáci posledních dvou ročníků základního vzdělávání okresu Břeclav na výuku sexuální výchovy ve škole?

4.4 Výzkumný soubor

Zpočátku tvořili výzkumný soubor žáci 8. a 9. tříd základních škol okresu Břeclav. Pro aktuálnost tématu a projevený zájem o účast na výzkumu ze strany víceletých gymnázií došlo k rozšíření souboru o žáky tercie a kvarty. Z dat získaných od Krajského úřadu Jihomoravského kraje odboru školství vyplývá, že na území okresu Břeclav poskytuje základní vzdělávání 38 škol. Do výzkumu nebyly zařazeny 3 školy zřízené podle § 16 odst. 9 zákona č. 561/2004 Sb.²⁴ (Česko, 2004a). Ze 30 základních škol okresu Břeclav jsme oslovili 29 úplných základních škol (s prvním i druhým stupněm) a 5 víceletých gymnázií.

²⁴ Zákon č. 561/2004 Sb. Zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) § 16 Podpora dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami.

Jednalo se o 108 tříd s 2 293 žáky. Zbývající jedna škola neměla v daném školním roce obsazeny sledované ročníky.

Snahou bylo získat co nejobjektivnější výsledky a zapojit maximální počet škol se záměrem poskytnutí motivace k realizaci sexuální výchovy. Proto jsme zvolili exhaustivní výběr. Vzhledem k aktuální epidemiologické situaci způsobené nemocí Covid-19 a predikci jejího vzestupu v podzimních měsících jsme však předpokládali, že výzkumu se zúčastní výrazně menší počet respondentů. Naše domněnka se naplnila, dotazníky vypracovala přibližně čtvrtina žáků. Obdrželi jsem 581 vyplněných dotazníků. Elektronickou formou 419, v papírové podobě 162, z nichž bylo 29 vyřazeno pro chybějící údaje. Elektronické zpracování neúplnost nepřipouštělo. Pro účely výzkumu jsme tedy celkem mohli využít data od 552 respondentů. Větší zastoupení měly dívky 55,1 % (304). Podíl chlapců byl 44,9 % (248). Do dotazníku jsme zařadili položku pro rozlišení údajů ze základních škol a víceletých gymnázií.

Tabulka 1 Rozdělení respondentů podle tříd (vlastní výzkum, 2022)

Ročník	Počet žáků	Procenta	Celkem počet/procenta
8. třída	214	38,8 %	422/18,4 %
9. třída	208	37,7 %	
tercie	42	7,6 %	130/45 %
kvarta	88	15,9 %	

Na výzkumu více participovala gymnázia (45 %). Nemůžeme z toho však jednoznačně vyvodit nezájem základních škol (18,4 %). Jak již bylo uvedeno, na počtu respondentů se výrazně podepsala nepříznivá epidemiologická situace, provázená mnohdy nestandardní organizací výuky.

Věkové rozmezí jednotlivých ročníků nelze přesně vymezit. Školský zákon určuje pouze věkové hranice povinné školní docházky od 6 let do 17 let, s přihlédnutím ke stanoveným specifikům jejího zahájení (Česko, 2004a). Vágnerová rozděluje školní věk na 3 etapy s přibližným rozhraním. Školní věk raný (6-9 let), střední (9-11/12 let), starší (do 15 let, resp. ukončení povinné školní docházky). Do poslední jmenované fáze řadí žáky 2. stupně základní školy (Vágnerová, 2012).

Adolescenty jsme pro výzkum rizikového sexuálního chování a související sexuální výchovy zvolili z několika důvodů. V teoretické části již bylo naznačeno, že období dospívání „je považováno za fázi, kdy **dochází k strmému nárůstu všech forem rizikového chování**“

(Sobotková, 2014, s. 9). Sobotková poukazuje na skutečnost, že tato skupina byla **výzkumy dosud často opomíjena** (Sobotková, 2014). Což potvrzuje absence výzkumů ve vybraném regionu. Systematickou prevencí je možné rizika eliminovat. Horní věkovou hranicí pro poučení je období mezi 13-15 lety. O včasnosti se však již hovořit nedá, jedná se spíše o poslední možnost intervence (Němec in Koliba et al., 2019). Domníváme se také, že se jedná o etapu nejvíce vhodnou pro citlivé **otevření všech témat o sexualitě**. Mladí lidé si kladou mnoho otázek spojených se svojí intimní stránkou budoucnosti.

4.5 Metoda zkoumání

S ohledem na kvantitativně orientovaný výzkumný problém jsme zvolili jako metodu sběru dat dotazníkové šetření s vlastní konstrukcí dotazníku. Východiskem pro jeho sestavení byla příručka *Sexuální výchova – vybraná témata*. Především z důvodu nízkého věku respondentů bylo důležité získat přehled o navrhovaných tématech, zejména o šíři a hloubce jejich záběru. Přihlíželi jsme obzvláště k obsahu učiva pro 8. ročník. Příručka má odborný charakter a je doporučeným, i když ne povinným, materiálem MŠMT (Fifková et al., 2009). Doplňujícím podkladem se staly již realizované výzkumy a odborná literatura.

Po pilotáži provedené v PPP a s jednou z místních školních metodiček prevence jsme přikročili k předvýzkumu. Jeho realizace se uskutečnila na konci září 2021 v náhodně vybrané základní škole břeclavského okresu. Účastnili se jej žáci 8. i 9. ročníku. Škola dostala k dispozici tištěné dotazníky. Pro maximální zajištění anonymity a reálných odpovědí byla každému žákovi rozdána zalepovací obálka s označením ZDE VLOŽ DOTAZNÍK. Předvýzkumu se zúčastnilo 65 respondentů. Došlo ke zpracování 60 výtisků. Pro neúplnost jich bylo 5 vyřazeno. Následně jsme výsledky zadali do webové aplikace Google Forms a vyhodnotili je. Poté obdržela zpětnou vazbu i škola.

Při vlastním výzkumu měly školy na výběr způsob zpracování dotazníku. Mohly využít verzi tištěnou nebo elektronickou. Jako online nástroj jsme zvolili webovou aplikaci Google Forms. Jednalo se o anonymizovaný výzkum, bez možnosti identifikovat školy, případně respondenty. Mezi sledovanými údaji nebyly e-mailové ani IP adresy. Jediný osobní údaj se vztahoval k rozlišení pohlaví (dívka/chlapec). Sběr dat probíhal od poloviny října do poloviny prosince 2021. V průběhu výzkumu si některé školy vyžádaly orientační výsledky, které vyplynuly z dat poskytnutých jejich žáky.

Struktura dotazníku

Dotazník obsahuje 17 položek z nichž 2 vyplňovali respondenti pouze v případě kladných odpovědí. V online dotazníku byly všechny položky nastaveny jako povinné. Vlastní konstrukce dotazníku umožnila širší, ale zároveň povrchnější záběr na problematiku sexuální výchovy a rizikového sexuálního chování. Vytvořili jsme kombinaci položek ze 4 vybraných oblastí, které korespondují s kritérii výzkumného cíle.

Zaměřili jsme se na:

- *znalosti* o sexualitě a rizikovém sexuálním chování (8 položek, č. 1–8),
- *zkušenosti* s vybraným druhem rizikového sexuálního chování (4 položky, č. 9–12),
- *zdroje* sexuální výchovy a poučení o rizikovém sexuálním chování na internetu (3 položky, č. 13, 14, 15),
- *požadavky* žáků na sexuální výchovu ve škole (2 položky, č. 16, 17).

Na závěr byly zařazeny 2 demografické údaje:

- ročník – 8. a 9., tercie a kvarta,
- pohlaví – dívka, chlapec.

Pro zpřehlednění vazeb kritériálních oblastí na položky dotazníku a dílčí výzkumné cíle předkládáme tabulku č. 2. Z důvodu snazší orientace v textu uvádíme dílčí výzkumné cíle zkrácené o specifikaci lokality, na kterou je výzkum zaměřen. Za slovem žák došlo záměrně k vynětí textu „posledních dvou ročníků základního vzdělávání okresu Břeclav“. Nicméně výzkum zůstává stále orientován na břeclavský okres.

Tabulka 2 Vazba oblastí a položek dotazníku na dílčí výzkumné cíle (vlastní zpracování, 2022)

Oblast (počet položek)	Položky	Dílčí výzkumný cíl
Znalosti (8)	1–8	1. Zjistit znalosti žáků o sexualitě a rizikovém sexuálním chování.
Zkušenosti (4)	9–12	2. Zjistit a porovnat četnost a analyzovat jednání žáků u vybraného druhu rizikového sexuálního chování dle pohlaví.

Zdroje (3)	13, 14, 15	3. Zjistit, jak hodnotí žáci u vybraných zdrojů množství poskytovaných informací o sexualitě a rizikovém sexuálním chování na internetu.
Požadavky (2)	16, 17	4. Zjistit, jaké požadavky mají žáci na výuku sexuální výchovy ve škole.

Položky dotazníku

V úvodu jsme se soustředili na znalosti žáků o sexualitě a rizikovém sexuálním chování. Jednalo se o 8 položek z nichž poslední 2 byly výčtové. Soubor obsahoval pojmy, některé odbornějšího rázu, právní problematiku a týkal se i zdravotní gramotnosti. 7 strukturovaných položek vycházelo z příručky Sexuální výchova – vybraná témata. Jedna doplňková, rovněž uzavřená položka, směřovala na zdravotní gramotnost a byla původně určena výlučně dívkám. Po vyhodnocení předvýzkumu, kdy tuto položku aktivně zpracovávala většina chlapců, došlo k zařazení mezi povinné pro všechny respondenty. Předvýzkum současně ukázal minimální znalost jednoho z pojmů odborné terminologie, vyplynula nutnost jeho změny.

Ve druhé části jsme si vzali za úkol zjistit četnost a způsob chování u vybraného druhu rizikového sexuálního chování – sextingu, podle pohlaví. Podkladem se staly 4 strukturované položky z nichž první, dichotomická, se váže ke kybergroomingu. Po vyhodnocení předvýzkumu vyvstala nutnost úpravy na ni navazující druhé položky na polouzavřenou. Zajímala nás reakce respondentů na kybergrooming. Původně uzavřená výčtová položka neobsáhla dostatečně všechny možné odezvy. Další dichotomická položka se přímo vztahuje k sextingu a je provázána s položkou poslední zjišťující reakci respondentů.

Pro třetí oblast, zdroje sexuální výchovy a poučení o rizikovém sexuálním chování na internetu, jsme využili dvou škálových položek Likertova typu. U zdrojů jsme zjišťovali množství poskytovaných informací na stupnici 0-3. V případě poučení o rizikovém sexuálním chování na internetu nás zajímalo hodnocení poskytování informací na základě souhlasu/nesouhlasu s tvrzením na 5 bodové škále od „rozhodně ano“ až po „rozhodně ne“. Další 3 položky dotazníku směřovaly do školního prostředí. První, škálová položka cílila na hodnocení sexuální výchovy poskytované školou. Prostřednictvím posledních 2 polouzavřených položek jsme zjišťovali požadavky žáků na školní sexuální výchovu. Respondenti v nich měli možnost doplnit vlastní návrhy na zdroje informací a témata sexuální výchovy ve škole. Případně, která témata by je zajímala ve všeobecné rovině.

4.6 Způsob zpracování dat

Pro zpracování získaných dat jsme využili stejný nástroj Google Forms jako pro online vyplňování dotazníků. Údaje sesbírané z tištěných materiálů byly postupně přiřazeny do společné databáze. Online formulář má dva výstupy, grafy a tabulku. Tabulku jsme si uložili do počítače a dále s ní pracovali v programu Excel. K analýze dat jsme použili popisnou statistiku s využitím grafického znázornění.

Deskriptivní (popisná) statistika má podat jasné a přehledné vyjádření o studovaném hromadném jevu (Chráška, 2016). V počáteční fázi jsme provedli první stupeň třídění, jehož výstup uvádíme v podkapitole 4.4 Výzkumný soubor. Následovala analýza dat podle jednotlivých kriteriálních oblastí, které se shodují s posloupností dílčích výzkumných cílů a otázek. Rozdělení oblastí, položek dotazníku a vazeb na dílčí cíle prezentuje tabulka č. 2 uvedená v podkapitole 4.5 Metoda zkoumání v části Struktura dotazníku.

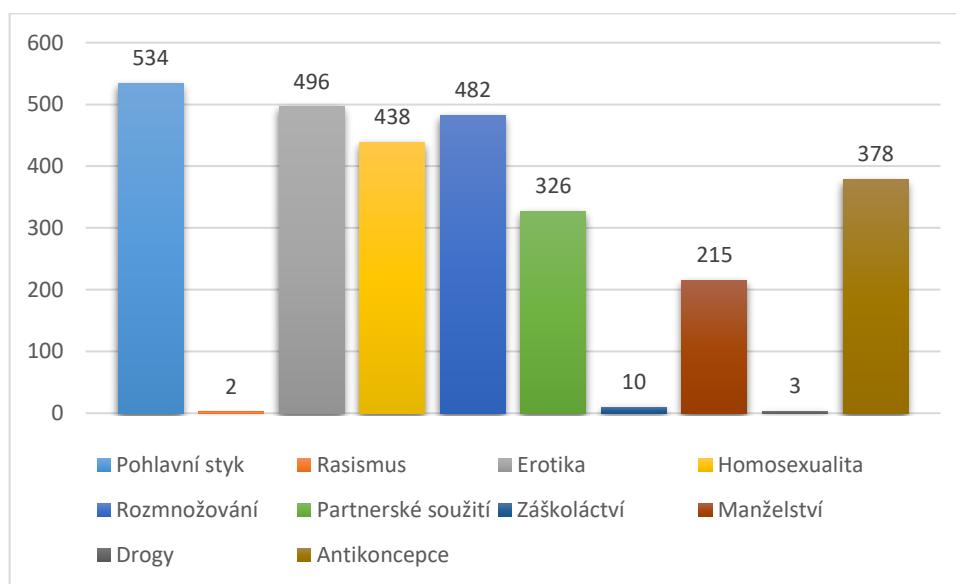
5 ANALÝZA DAT

Ve druhé kapitole praktické části se zaměříme na výsledky výzkumného šetření vyplývající z jednotlivých oblastí dotazníku. Budeme postupovat podle struktury vytyčených oblastí (znalosti, zkušenosti, zdroje, požadavky) a dílčích výzkumných otázek uvedených v podkapitole 4.3 Výzkumné otázky.

5.1 Jaké znalosti mají žáci o sexualitě a rizikovém sexuálním chování?

Úvodní výzkumná otázka souvisí obsahově s první z kriteriálních oblastí *znalosti* žáků o sexualitě a rizikovém sexuálním chování. Zahrnuli jsme všeobecná témata, cizí výrazy i zdravotní gramotnost. Cílem bylo zjistit jaké mají žáci znalosti o sexualitě a rizikovém sexuálním chování. Podkladem pro zpracování otázky byly položky dotazníku č. 1-8.

V položce č.1 měli žáci vybrat z 10 výrazů všechny, které si spojují s pojmem sexualita. Zajímalo nás, zda sexualitu vnímají v celém bio-psycho-sociálním rozsahu. 7 výrazů mělo přímou vazbu na pojem sexualita. Eliminační funkci plnily 3 výrazy, které nemají přímou souvislost se sexualitou (rasismus, záškoláctví, drogy).

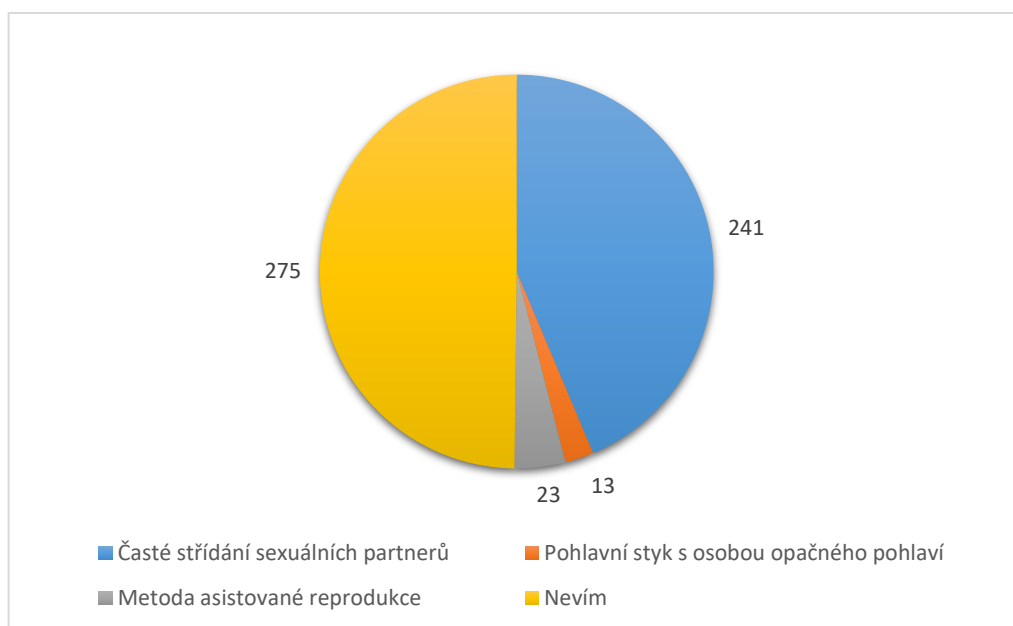

Graf 1 Výrazy spojené s pojmem sexualita

Největší zastoupení měly pojmy spojované s převažující biologickou složkou sexuality. Pohlavní styk zvolilo 534 (96,7 %) respondentů, erotiku 496 (89,9 %), rozmnožování 482 (87,3 %), homosexualitu 438 (79,3 %), antikoncepci 378 (68,5 %). Pojmy partnerské soužití

a manželství zvolilo 326 (59,1 %) a 215 (38,9 %) žáků. Z výrazů bez přímé souvislosti se sexualitou vybralo 10 (1,8 %) žáků záškoláctví, 3 (0,5 %) drogy a 2 (0,4 %) rasismus.

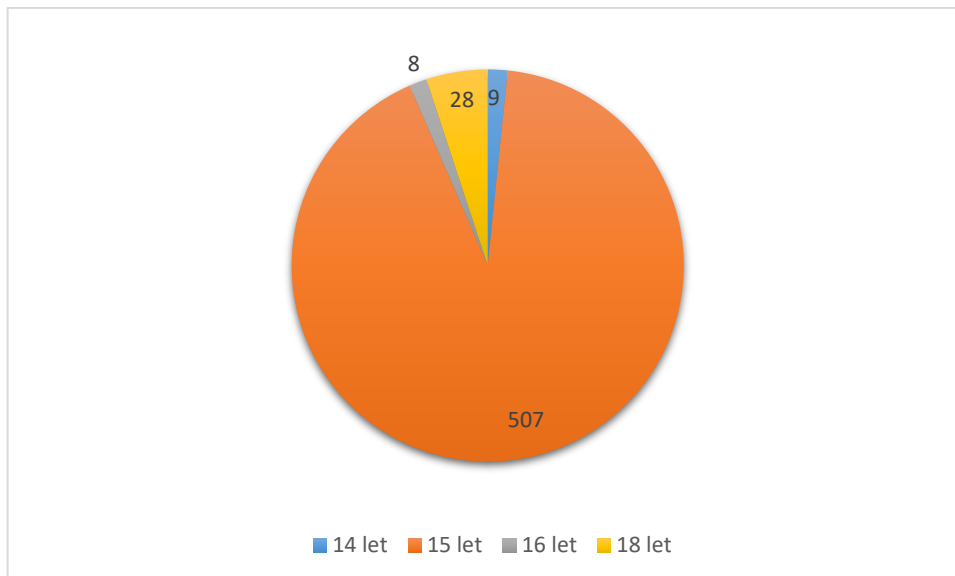
Položkou č. 2 jsme zjišťovali u žáků znalost významu slova promiskuita. Byly předloženy 4 varianty, z toho 1 správná. Žáci, kteří nevěděli nebo váhali s přiřazením k nabízené možnosti mohli zvolit poslední z nabídky „nevím“. Výběr byl omezen na jednu odpověď.

Graf 2 Význam slova promiskuita

Téměř polovina žáků 275 (49,8 %) neví, která z nabízených variant odpovídá významu slova promiskuita. 241 (43,7 %) žáků správně zvolilo časté střídání sexuálních partnerů. 23 (4,2 %) žáků si spojuje promiskuitu s metodou asistované reprodukce. A 13 (2,4 %) s pohlavním stykem s osobou opačného pohlaví.

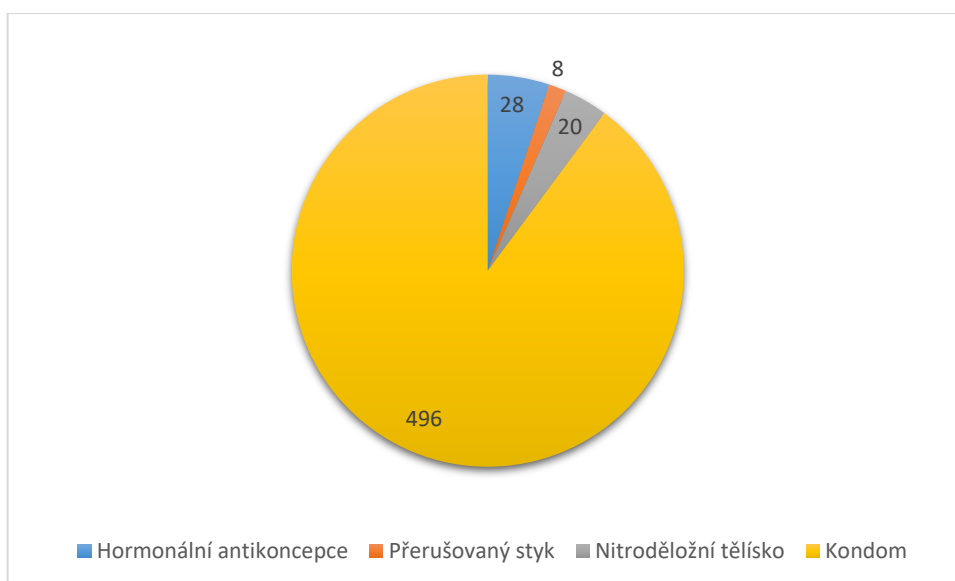
V položce č. 3 jsme se dotazovali žáků od kolika let není pohlavní styk považován za trestný čin. Mohli volit pouze jednu z 5 nabízených věkových hranic v rozsahu od 14 do 18 let. Z toho 1 odpověď byla správná.

Graf 3 Od kolika let není pohlavní styk považován za trestný čin

Věkovou hranici 15 let určující od kdy není pohlavní styk trestným činem správně určilo 507 (91,8 %) žáků. Nejvyšší nabízenou věkovou hranici 18 let zvolilo 28 (5,1 %) a nejnižší 14 let 9 (1,6 %) žáků. Věk 16 let označilo 8 (1,4 %) žáků. Ani jeden z nich nevybral variantu 17 let.

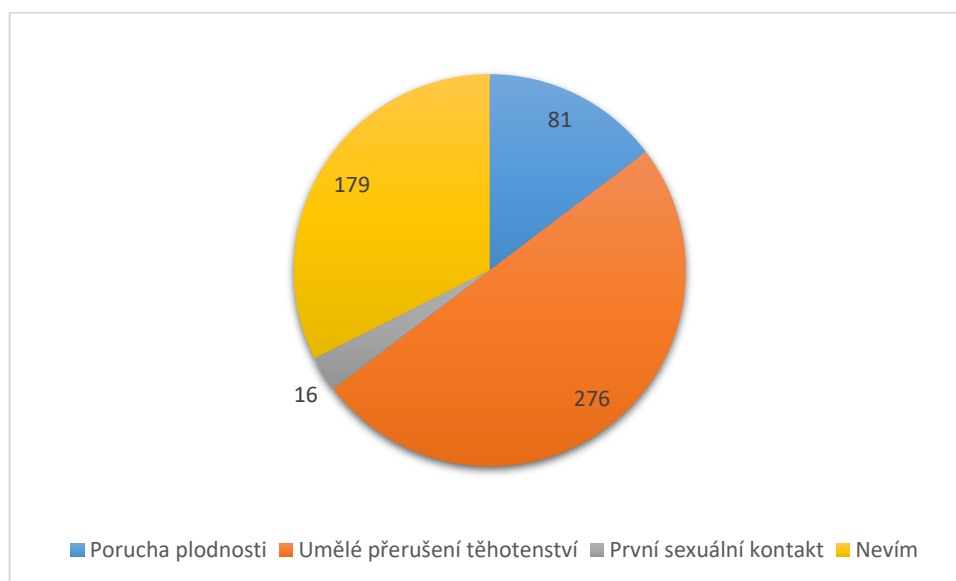
Položkou č. 4 jsme se ptali na metodu ochrany před přenosem sexuálního onemocnění. Zastoupeny byly 4 metody antikoncepce z nichž žáci dostali na výběr opět jednu. 3 metody byly uvedeny chybě, 1 správně.

Graf 4 Metoda ochrany před přenosem sexuálního onemocnění

Kondom jako nejvhodnější metodu ochrany před přenosem sexuálního onemocnění správně označilo 496 (89,9 %) žáků. 28 (5,1 %) žáků považuje za účinnou ochranu hormonální antikoncepci, 20 (3,6 %) nitroděložní tělísko. Za spolehlivou ochranu pokládá 8 (1,4 %) žáků přerušovaný pohlavní styk.

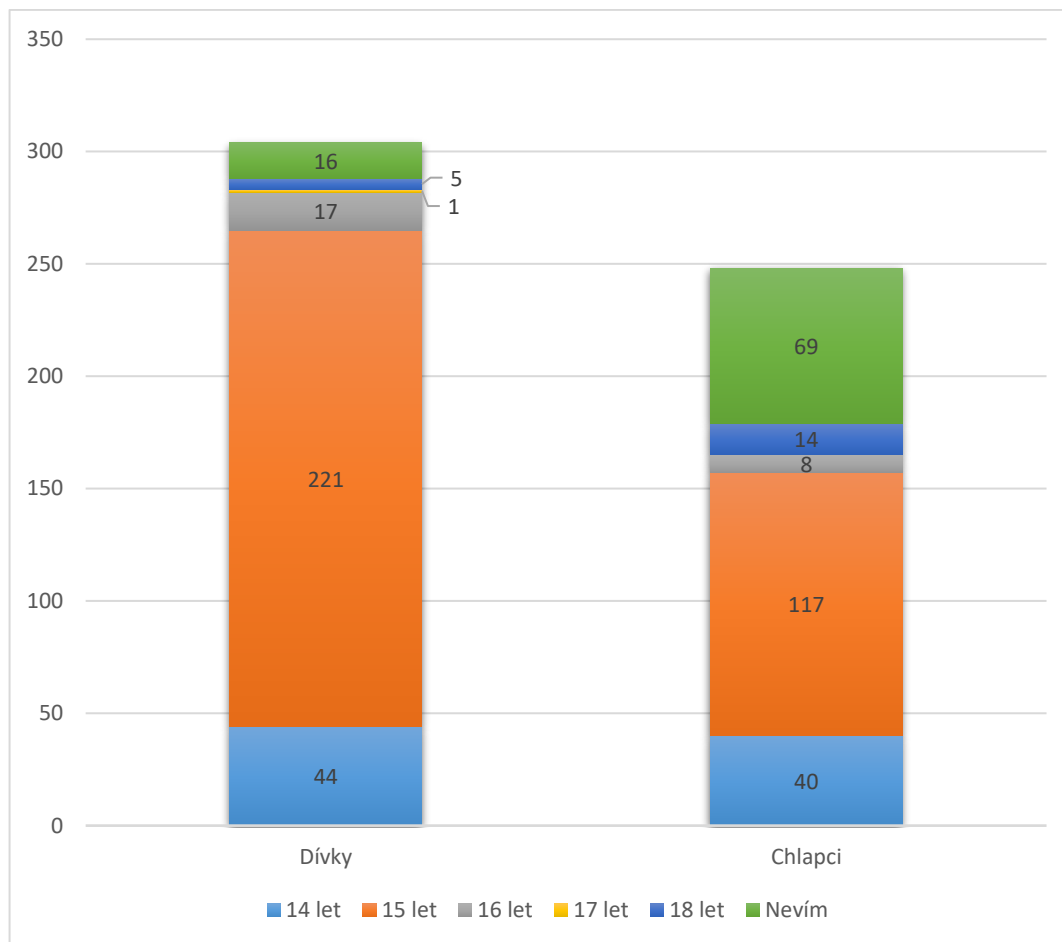
Položkou č. 5 jsme chtěli zjistit, zda žáci chápou význam slova interrupce. Měli na výběr jednu ze 4 možností. V prvních 3 nabízených významech byl jeden správný. Poslední z nabídky mohli zvolit ti, kteří z důvodu neznalosti nepřiradili žádný ze 3 výrazů. Pro ně jsme zařadili možnost „nevím“.

Graf 5 Význam slova interrupce

Přesně polovina žáků, tj. 276 (50 %) připojila správně slovo interrupce k umělému přerušování těhotenství. 179 (32,4 %) žáků nevědělo co interrupce znamená. 81 (14,7 %) se domnívalo, že jde o poruchu plodnosti. A 16 (2,9 %) žáků považovalo význam slova interrupce za označení pro první sexuální kontakt.

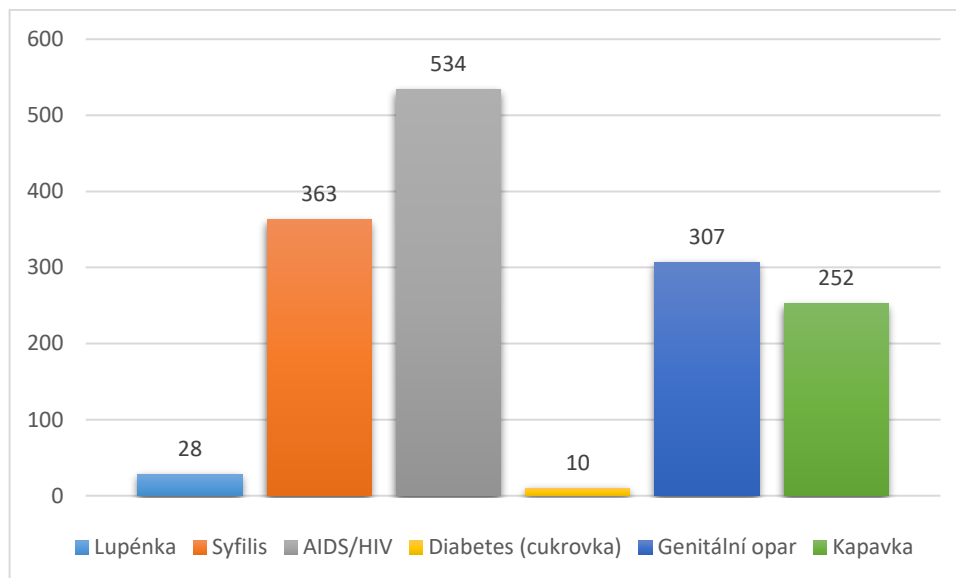
Položka č. 6 cílila primárně na znalosti dívek. Ale zajímaly nás rovněž odpovědi od chlapců. Myšlenka na zapojení chlapců vzešla z předvýzkumu a je popsána v podkapitole 4.5 Metoda zkoumání v části Položky dotazníku. U všech žáků nás zajímalo, jestli vědí od kolika let mohou dívky absolvovat preventivní prohlídku na gynekologii. Na výběr dostali jednu z 6 možností (5 chybných, 1 správná). Z toho 5 se týkalo věku 14-18 let. Poslední šestá byla určena těm, kteří odpověď nevěděli.

Graf 6 Věk první preventivní gynekologické prohlídky

U obou pohlaví převažovala správná volba věku 15 let pro první preventivní gynekologickou prohlídku. Označilo ji 338 (61,2 %) žáků, 221 dívek a 117 chlapců. Který věk zvolit nevědělo 85 (15,4 %) žáků. Převažovali chlapci 69, dívek bylo 16. Přibližně stejný počet žáků 84 (15,2 %) se domníval, že první prevence může proběhnout již ve 14 letech. Jednalo se o 44 dívek a 40 chlapců. 25 (3,4 %) žáků vybralo věk 16 let (17 dívek a 8 chlapců). 19 (3,4 %) žáků zvolilo věk 18 let (5 dívek, 14 chlapců). Zbývajících věk 17 let vybral 1 (0,2 %) žák. Jednalo se o dívku.

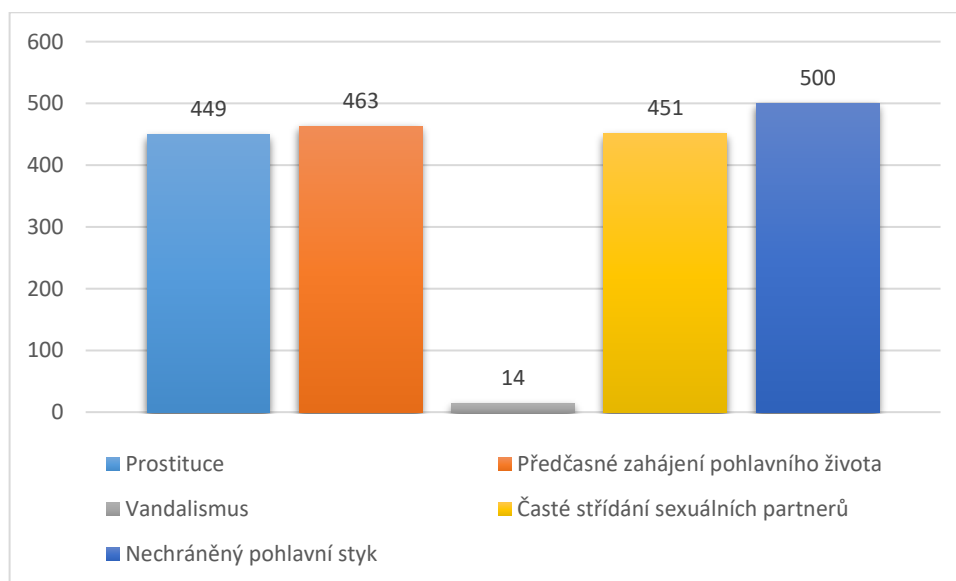
V položce č. 7 měli žáci vybrat ze 6 onemocnění všechna, která se řadí mezi sexuálně přenosná. Byly zařazena 4 STD vyskytující se v různé míře v ČR. Výběr byl rozšířen o 2 nemoci, které s STD nesouvisí.

Graf 7 Výběr sexuálně přenosných onemocnění

Nejčastější volba z nabídky onemocnění připadla na AIDS/HIV. Zvolilo jej 534 (96,7 %) žáků. Další STD syfilis označilo 363 (65,8 %) žáků, genitální opar 307 (55,6 %) a kapavku 252 (45,7 %). Všechna 3 onemocnění byla zvolena správně. Nemoc lupénka, které s STD nesouvisí, považuje za sexuálně přenosné 28 (5,1 %) žáků. Diabetes, opět nemoc jiného původu, vybralo 10 (1,8 %) žáků.

V položce č. 8 jsme požadovali, aby žáci vybrali všechny projevy rizikového sexuálního chování. Na výběr měli 5 možností. 4 z nich se týkaly rizikového sexuálního chování, 1 patřila do jiného typu rizikového chování.

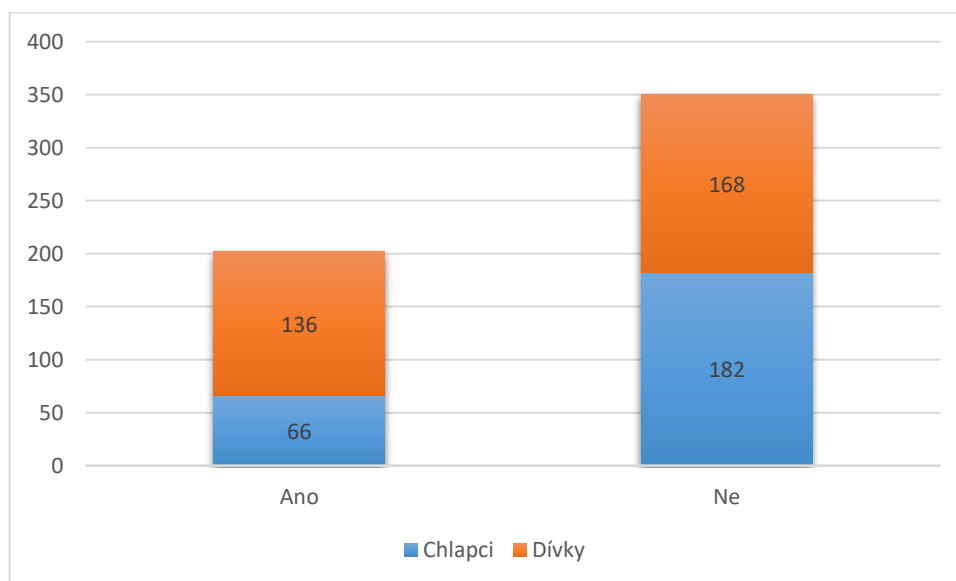
Graf 8 Výběr projevů rizikového sexuálního chování

Ze 4 projevů rizikového sexuálního chování vybralo 500 (90,6 %) žáků nechráněný pohlavní styk. 463 (83,9 %) předčasné zahájení pohlavního života. 451 (81,7 %) časté střídání sexuálních partnerů. 449 (81,3 %) prostituci. Rizikové chování vandalismus, které se sexualitou nesouvisí, označilo 14 (2,5 %) žáků.

5.2 Jaká je četnost a jak jednají žáci u vybraného druhu rizikového sexuálního chování dle pohlaví?

Druhá výzkumná otázka se týká kritéria z oblasti *zkušenosti*. Jejím cílem bylo zjistit četnost a způsob jednání žáků u vybraného druhu rizikového sexuálního chování podle pohlaví. V položkách dotazníku č. 9–12 jsme se zaměřili na zkušenosti žáků s kybergroomingem a sextingem.

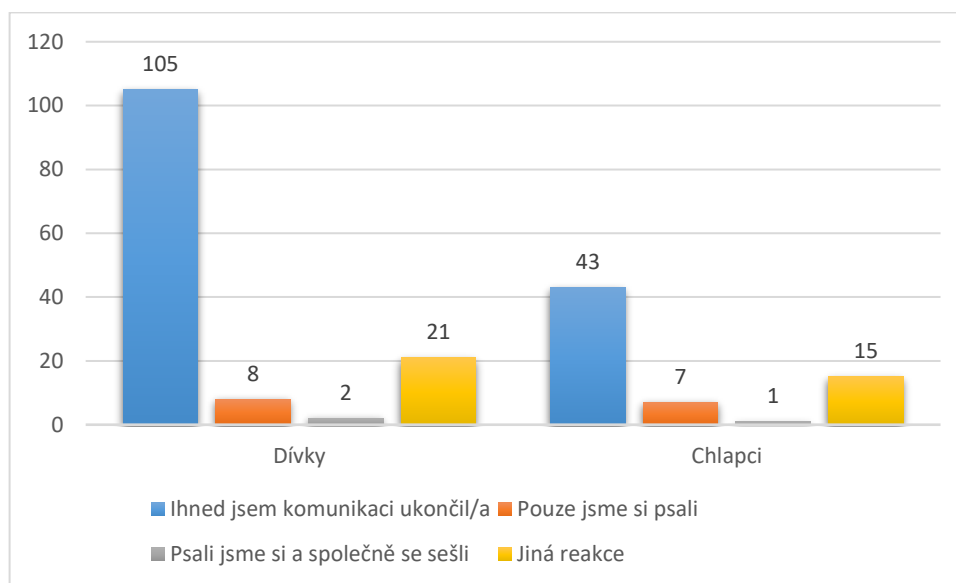
V položce č. 9 nás zajímalo, zda žáky oslovil na internetu neznámý člověk, který s nimi chtěl komunikovat o důvěrných záležitostech (intimních, sexuálních). Při zpracování položky byl využit demografický údaj. Kromě celkového počtu oslovených jsme chtěli rozlišit kolik dívek a kolik chlapců se s kybergroomingem setkalo.

Graf 9 Zkušenost dívek a chlapců s intimním oslovením neznámou osobou na internetu

Z grafického znázornění vyplývá, že z celkového počtu 350 (63,4 %) žáků se s intimním oslovením na internetu nsetkalo 168 (48 %) dívek a 182 (52 %) chlapců. Oproti tomu 202 (36,6 %) žáků tuto zkušenost má. Dívek bylo 136 (67,3 %) a chlapců 66 (32,7 %). Z celkového počtu žáků, kteří se zúčastnili výzkumu (552) a odpověděli „ano“ (202), se jedná o 44,7 % dívek a 26,6 % chlapců. Což je 1,68krát více dívek než chlapců.

Další položka č. 10 navazovala na předchozí položku č. 9. Vyplňovalo ji 202 žáků, kteří uvedli, že byli osloveni na internetu neznámou osobou usilující o navázání komunikace na intimní téma. Jednalo se o 136 dívek a 66 chlapců. Cílem bylo zjistit, jak žáci na oslovení reagovali. Opět jsme využili demografického údaje pro rozlišení reakcí dívek a chlapců. Předložili jsme 3 možnosti reakcí. Na základě předvýzkumu, kdy žáci doplňovali i další způsoby řešení, jsme jim navíc dali prostor pro vyjádření jiné reakce prostřednictvím volné odpovědi. Chtěli jsme plně obsáhnout individuální přístup.

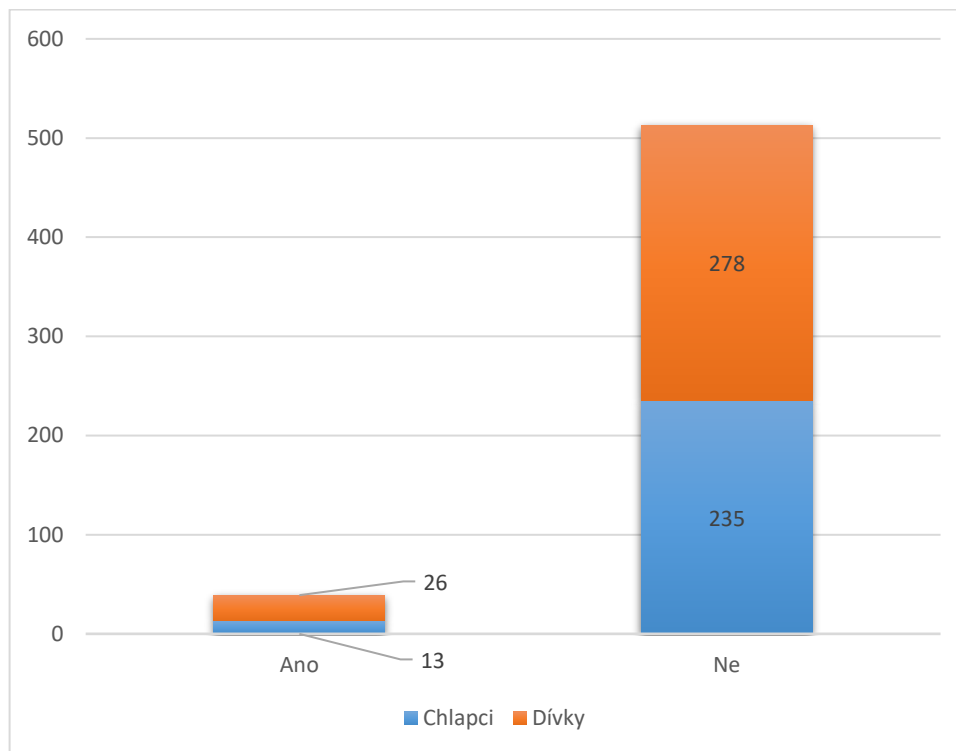

Graf 10 Reakce žáků na kybergrooming

Nabídku předdefinované možnosti okamžitého ukončení komunikace označilo 148 (73,3 %) žáků. Z celkem 136 oslovených dívek se jednalo o 105 (77,2 %). Z 66 oslovených chlapců to bylo 43 (65,2 %). 15 (7,4 %) žáků uvedlo, že si s neznámým člověkem pouze psali. Jednalo se o 8 dívek ze 136 (5,9 %) a 7 chlapců ze 66 (10,6 %). 3 (1,5 %) žáci si s neznámým člověkem psali a společně se sešli. Učinily tak 2 dívky z celkových 136 (1,5 %) a 1 chlapec z celkových 66 (1,5 %).

Možnost sdělit jinou reakci využilo 36 žáků. Některá vyjádření byla shodná. Opakovaně se například vyskytovalo zablokování účtu neznámé osoby. Jiní žáci reagovali tím, že si dělali z neznámého legraci. 2 žáci nahlásili oslovení neznámou osobou prostřednictvím chatovací platformy jako sexuální aktivitu. 3 žáci se obrátili na příbuzné, kteří v jednom případě postoupili incident k řešení policii.

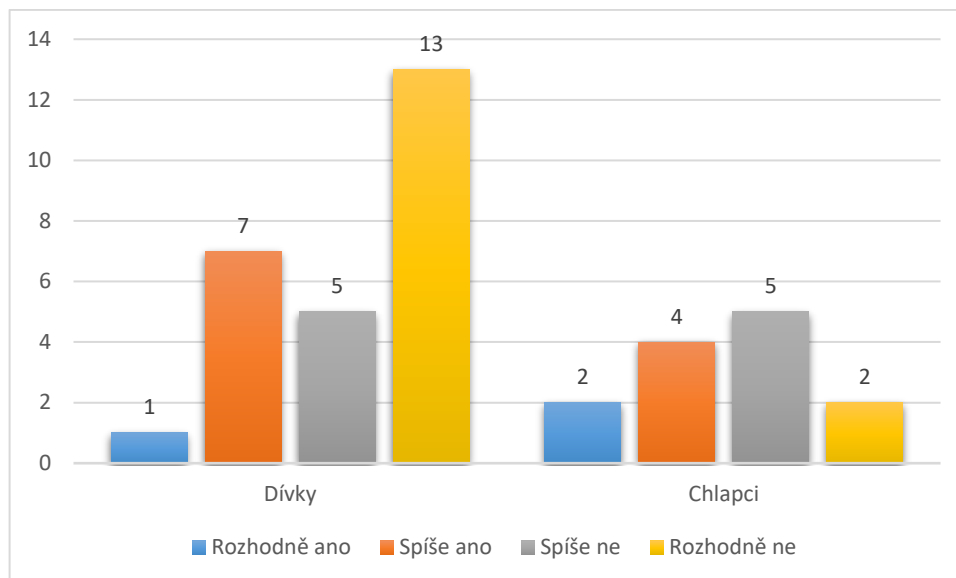
V položce č. 11 jsme zjišťovali, zda žáci poslali prostřednictvím internetu svoji intimní fotografii nebo video známému nebo neznámému člověku. Opět jsme při zpracování využili demografického údaje pro zjištění počtu dívek a počtu chlapců.

Graf 11 Zaslání intimních obrazových materiálů prostřednictvím internetu

Většina žáků 513 (92,9 %) svoje intimní obrazové materiály prostřednictvím internetu nezaslala. Zaslání provedlo 39 (7,1 %) žáků. Častějšími zasilateli intimních obrazových materiálů známému nebo neznámému člověku byly dívky (26), které tvořily z celkových 304 respondentek 8,6 %. Chlapců bylo 13, tj. 5,2 % z 248 zúčastněných.

Návaznou položku č. 12 zpracovalo 39 žáků (26 dívek a 13 chlapců), kteří zprostředkovali svoje intimní obrazové materiály známé nebo neznámé osobě. Zajímalo nás, jestli by tak učinili znovu. Volit mohli ze čtyřbodové škály („rozhodně ano“, „spíše ano“, „spíše ne“, „rozhodně ne“). Při zpracování jsme zohlednili zvlášť odpovědi dívek a chlapců.

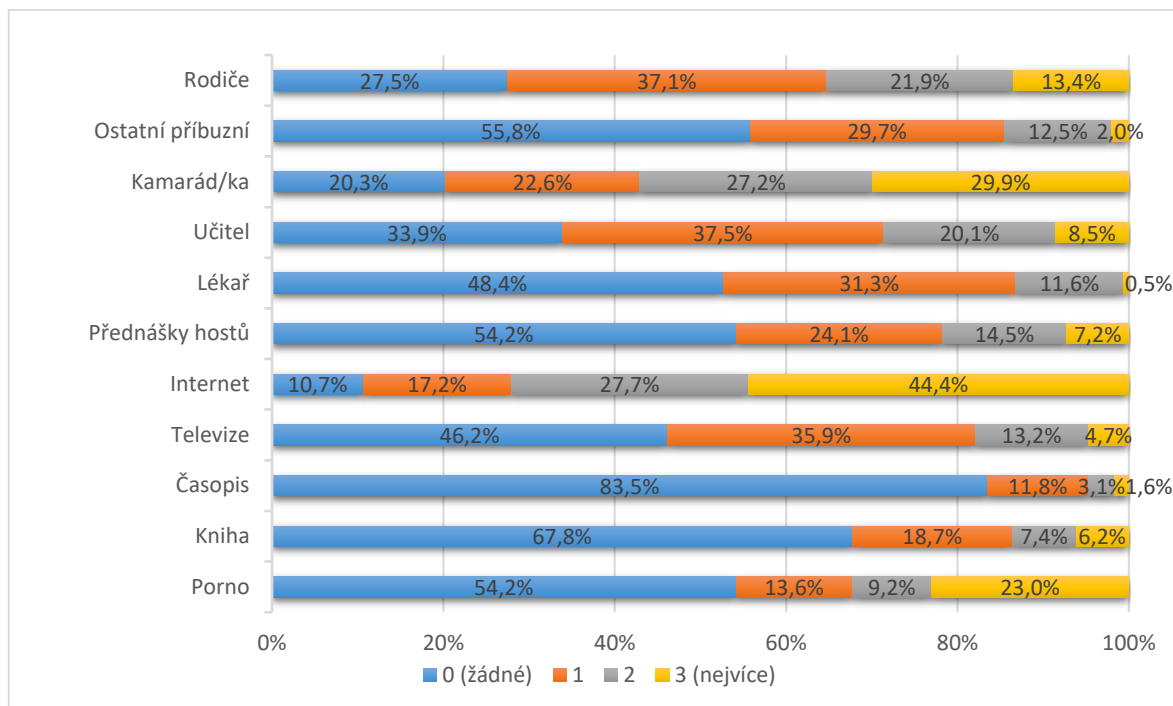
Graf 12 Opakované zaslání intimních obrazových materiálů

Ze 4 nabízených možností zvolili „rozhodně ano“ 1 dívka a 2 chlapci, celkem 3 (7,7 %) žáci. Variantu „spíše ano“ označilo 7 dívek a 4 chlapci, celkem 11 (28,2 %) žáků. K variantě „spíše ne“ se přiklonilo 5 dívek a stejný počet chlapců, celkem 10 (25,6 %) žáků. Pro „rozhodně ne“ se vyjádřilo 13 dívek a 2 chlapci, celkem 15 (38,5 %) žáků.

5.3 Jak hodnotí žáci u vybraných zdrojů množství informací o sexualitě a rizikovém sexuálním chování na internetu?

Ve třetí výzkumné otázce jsme se soustředili na kritériální oblast *zdrojů* sexuální výchovy a poučení o rizikovém sexuálním chování. V položkách dotazníku č. 13 a č. 14 nás zajímalo, od koho nebo kde žáci získávají informace. Předložili jsme 11 zdrojů informací o sexualitě a rizikovém sexuálním chování a 10 zdrojů poučení o rizikovém sexuálním chování na internetu.

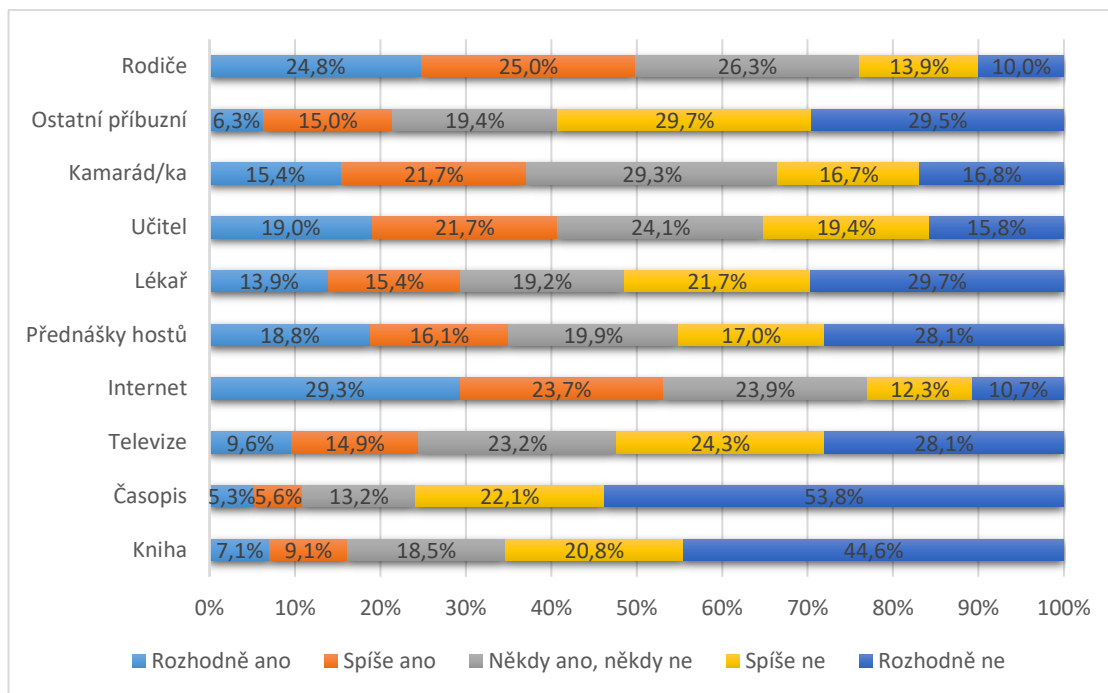
V položce č. 13 žáci odpovídali na škále 0-3 podle toho, jaké množství informací o sexualitě a rizikovém sexuálním chování se jim dostává od 11 vybraných zdrojů. Čím bylo číslo vyšší, tím se množství informací zvyšovalo. Přičemž počáteční 0 znamenala žádné informace. Každý jmenovaný zdroj musel být ohodnocen.

Graf 13 Zdroje informací o sexualitě a rizikovém sexuálním chování

Z grafu vyplývá, že nejméně informací („0“) mají žáci z časopisů (83,5 %), knih (67,8 %), od ostatních příbuzných (55,8 %). Informace nejčastěji žáci získávají (škála 1-3) z internetu (89,3 %), od kamarádů (79,7 %) a od rodičů (72,4 %). Významným zdrojem je pro žáky také učitel (66,1 %).

V položce č. 14 nás zajímalo, jestli je obsahem informací i poučení o rizikovém sexuálním chování na internetu. Žáci měli vybrat jednu možnost z pětibodové škály (od „rozhodně ano“, „spíše ano“, přes „někdy ano, někdy ne“, až po „spíše ne“, „rozhodně ne“). U každého zdroje se museli vyjádřit.

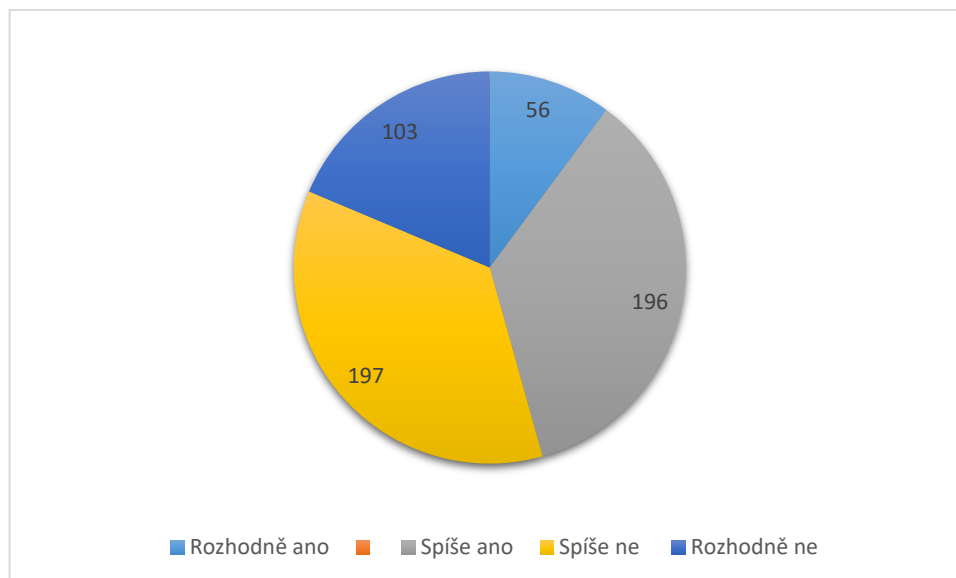

Graf 14 Poučení o rizikovém sexuálním chování na internetu

O rizikovém sexuálním chování na internetu nejčastěji získávají žáci informace právě z internetu. Odpověď „rozhodně ano“ a „spíše ano“ označilo 53 % žáků. Druhým nejčastějším zdrojem jsou rodiče (49,8 %). Od učitele získává informace 40,7 % žáků, od kamarádů 37,1 %, z přednášek hostů ve škole 34,9 % a od lékaře 29,3 % žáků.

Za minimální zdroj informací označili žáci televizi (24,5 %), ostatní příbuzné (21,3 %), knihu (16,2 %) a časopis (10,9 %).

Položku č. 15 jsme zařadili pro zjištění, jak žáci hodnotí informace o sexualitě a rizikovém sexuálním chování předávané školou. Na čtyřbodové škále („rozhodně ano“, „spíše ano“, „spíše ne“ a „rozhodně ne“) měli žáci vybrat, zda hodnotí informace získané ve škole jako dostatečné.

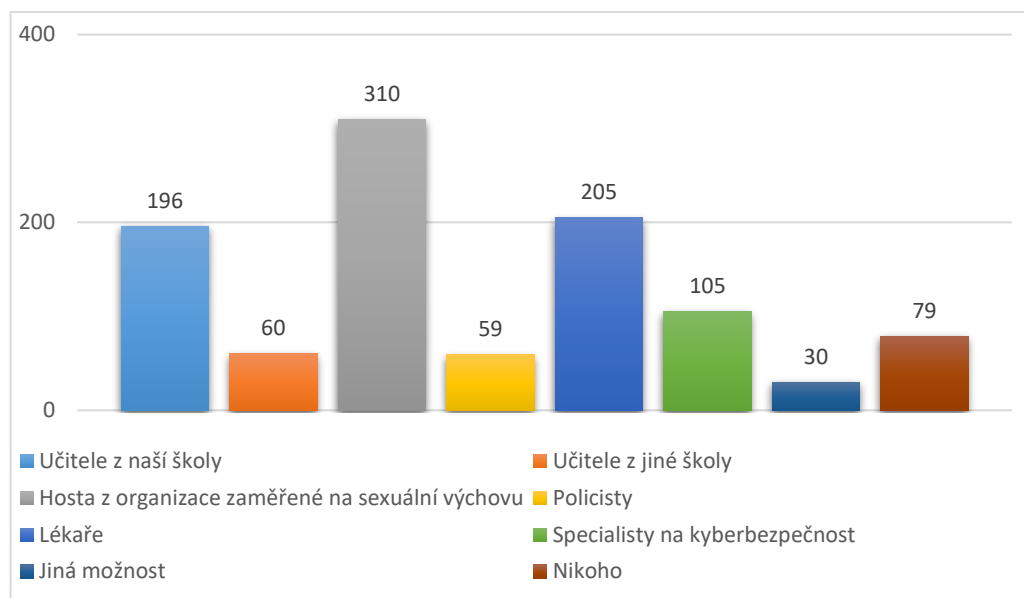
Graf 15 Hodnocení dostatečnosti školních informací o sexualitě a rizikovém sexuálním chování

Z grafu vyplývá, že žáci se častěji kloní k odpovědím „spíše ne“ a „spíše ano“. Informace o sexualitě předávané školou tedy nehodnotí jednoznačně kladně ani záporně. „Spíše ne“ zvolilo 197 (35,7 %) žáků a „spíše ano“ 196 (35,5 %) žáků. Výběrem „rozhodně ne“ vyjádřilo nedostatečnost informací získaných ve škole 103 (18,7 %) žáků. Jen 56 (10,1 %) žáků se domnívá, že škola poskytuje dostatek informací. Svoje tvrzení vyjádřili označením „rozhodně ano“.

5.4 Jaké požadavky mají žáci na výuku sexuální výchovy ve škole?

Poslední výzkumná otázka se váže na kriteriální oblast *potřeb*. Ve 2 dotazníkových položkách č. 16 a 17 jsme se zaměřili na zjištění, jak žáci hodnotí dostatečnost sexuální výchovy ve škole. Dále nás zajímalo, od koho a jaká témata spojená se sexualitou, se chtějí žáci ve škole dozvědět.

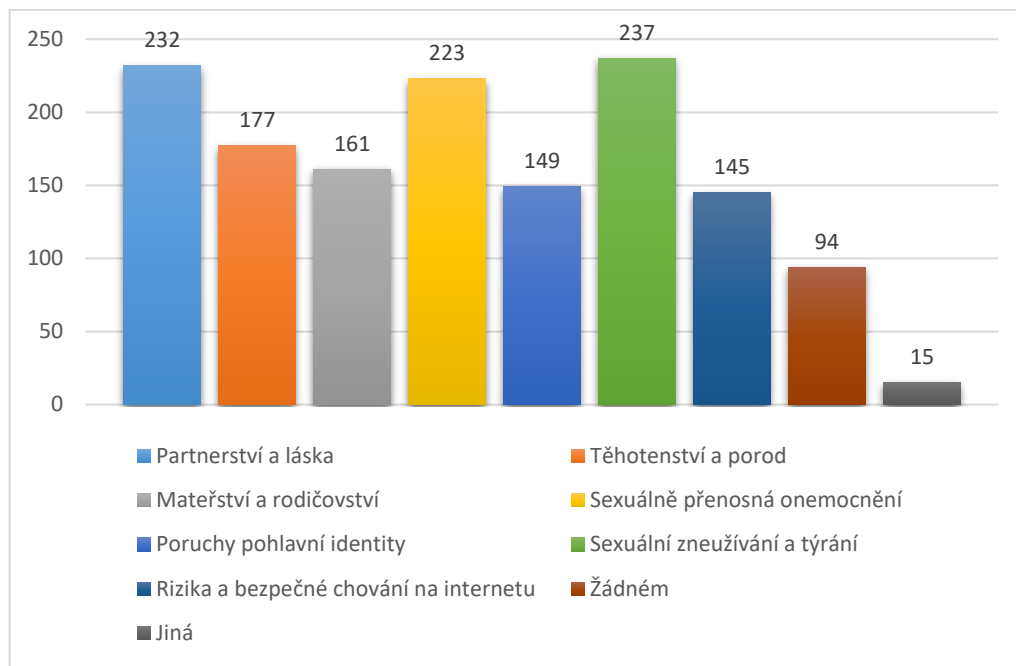
Pro zjištění, od koho se chtějí žáci dozvídat informace ve škole jsme zařadili položku č. 16. Mohli si vybrat z 8 možností. Na výběr měli jejich libovolnou kombinaci. 6 z obvyklých zdrojů informací ve škole bylo předem definováno. Současně jsme chtěli, aby žáci sami navrhli, kdo by jim mohl v tomto směru vyhovovat. Dostali tedy prostor pro vlastní vyjádření. Poslední možností jsme pamatovali rovněž na to, že žáci nemusí mít o informace zájem.

Graf 16 Od koho se chtějí žáci dozvídat informace o sexualitě ve škole

Aby nedošlo ke zkreslení výsledků vyfiltrovali jsme nejprve odpovědi, v nichž žáci zvolili, že nechtějí informace dostávat od nikoho a současně si vybrali další zdroj. Vyřadili jsme 17 žáků. Zůstalo jich 535. Nejčastěji, tj. 310krát (57,9 %), volili žáci získávání informací od hosta z organizace zaměřené na sexuální výchovu. Současně vykazali vyšší zájem o informace od lékaře. Tato varianta se objevila 205krát (38,3 %). Učitele ze školy, kterou žák navštěvuje, by uvítalo 196 (36,6 %) žáků. Specialistu na kyberbezpečnost 105 (19,6 %) žáků. 79 (14,8 %) žáků nechce informace od nikoho. 60 (11,2 %) žáků má zájem o sdělení učitele z jiné školy. 59 (11 %) žáků by chtělo, aby je informoval policista. 30 (5,6 %) žáků si vybralo jinou možnost. Z ní například 8 zvolilo jako zdroj informací ve škole kamaráda/ku. 2 žáky by zajímaly informace od porno herce/herečky. 2 žáci by si chtěli vyslechnout informace od někoho, kdo má se sexualitou a s ní spojenými riziky zkušenost. 1 žák by měl zájem o informace od sexuálního poradce, 1 od psychologičky a 1 žák od někoho komu může věřit, koho zná. Ostatní vyjádření nasvědčují nepřesnému pochopení.

Poslední položkou č. 17 jsme chtěli zjistit jaká témata sexuální výchovy by žáky blíže zajímala. Dostali na výběr 7 témat a volný prostor pro navržení vlastního tématu. Nezájem o jakoukoliv navrženou variantu mohli projevit zvolením poslední varianty „žádné“ téma. Výběr témat nebyl omezen, žáci mohli vybírat libovolné množství z celé nabídky.

Graf 17 Jaká témata sexuální výchovy žáky zajímají

Rovněž u těchto odpovědí jsme nejprve vyfiltrovali kombinaci navrženého tématu a nezájmu o žádné z nich. Vycházeli jsme tedy z odpovědí od 541 žáků, 11 jsme vyřadili. Nejvíce vybírali žáci téma sexuálního zneužívání a týrání. Označilo jej 237 (43,8 %) žáků. 232 (42,9 %) žáků zajímá partnerství a láska a 223 (41,2 %) by chtělo slyšet bližší informace o sexuálně přenosných onemocněních. O téma těhotenství a porod má zájem 177 (32,7 %) žáků. 161 (29,8 %) se zajímá o mateřství a rodičovství, 149 (27,5 %) o poruchy pohlavní identity. 145 (26,8 %) žáků by si chtělo vyslechnout informace o rizicích a bezpečném chování na internetu. 94 (17,4 %) žáků nezajímá žádné z nabízených témat. 15 (2,8 %) žáků využilo možnosti vyjádřit vlastní návrh. Často se objevovalo téma totožné s nabídkou, pouze bylo jinak formulováno. Žáci by se chtěli například dozvědět, jak probíhá pohlavní styk, jaká jsou rizika a prevence, jak problematiku vnímají jiné země nebo kdy se jedná o sexuální obtěžování.

6 INTERPRETACE DAT

V závěrečné kapitole se pokusíme shrnout výsledky výzkumu z pohledu četností. Předložíme, jak jsme se získanými daty dále pracovali. Hlavním cílem výzkumu bylo **popsat a analyzovat dle vybraných kritérií sexuální výchovu žáků posledních dvou ročníků základního vzdělávání okresu Břeclav se zřetelem na rizikové sexuální chování**. Na jeho základě jsme si stanovili dílčí cíle zaměřené na *znalosti* žáků o sexualitě a rizikovém sexuálním chování, *zkušenosti* s vybraným druhem rizikového sexuálního chování, *zdroje* sexuální výchovy a poučení o rizikovém sexuálním chování na internetu a *požadavky* žáků na sexuální výchovu ve škole. Z dat poskytnutých respondenty nyní uvádíme tato závěrečná zjištění:

Z výsledků první sady položek, které jsme soustředili na oblast *znalostí* žáků o sexualitě a rizikovém sexuálním chování, vyplývá **horší orientace v odbornějších výrazech**. Přitom se s nimi lze setkat v mnoha tištěných materiálech, médiích atd. Význam slova promiskuita věděla správně necelá polovina (43,7 %) žáků. Současně ale převážná většina žáků (81,7 %) ví, že časté střídání sexuálních partnerů je rizikovým chováním. Význam si tedy nespojují s pojmem promiskuita. Tento předpoklad nám orientačně potvrdily výsledky předvýzkumu viz příloha P III Příloha . Slovo promiskuita zařazené do položky č. 2 a č. 8 plně korespondovalo s neznalostí výrazu (význam promiskuity neznalo 71,7 % a označení promiskuity za projev rizikové sexuální chování provedlo pouhých 15 % žáků). V dotazníku pro výzkum tedy došlo k nahrazení pojmu slovním opisem výrazu (časté střídání sexuálních partnerů). Jak již bylo výše uvedeno, označila jej většina žáků. Další odborný termín interrupce znala pouze polovina žáků. Lze se oprávněně domnívat, že pokud poskytovatel sexuální výchovy náležitě a včas žáky s terminologií neseznámí, nebudou po celý výklad vědět o čem hovoří.

V rámci holistického přístupu je deklarováno, že kromě biologických aspektů se soustředí dnešní sexuální výchova na psychologickou a sociální rovinu (Dibonová in Koliba et al., 2019). Zajímalo nás, s čím si žáci spojují slovo sexualita. Data ukazují na **biologickou převahu**. Dominuje spojitost sexuality s pohlavním stykem (96,7 %), následně erotikou, rozmnožováním. Vysvětlení proč děti nevnímají souvislost mezi sexualitou a partnerstvím (téměř polovina) nebo manželstvím (téměř 2 třetiny) může být několik. Obě kategorie jsou spojeny převážně s oblastí psychosociální. Zahrnuje např. emoce, vztahy, sebepojetí. Jako jedna z mnoha příčin se nabízí minimální příděl ponaučení o potřebách a hodnotách vzájemného soužití z rodinné sexuální výchovy. Témata vyžadují hlubší vztah mezi dítětem

a rodičem a individuální přístup. Kritéria, která rozhodně nesplňuje každá rodina. Kdežto informace o biologické stránce sexuality jsou všeobecně společensky uznávána jako nezbytná, minimálně z hlediska zdravotní ochrany dítěte. Zjednodušeně řečeno, jsou obecnější a poměrně snadno dostupné (Kamanová, 2014). Obdobný stav panuje u školní sexuální výchovy. Janiš upozorňuje na odchýlení od hodnotových témat, jakými jsou intimní vztahy, partnerská věrnost aj. (Janiš, 2020b). Přitom rodina a škola mají tvořit základní kameny sexuální výchovy (Hamanová a Brichcín in Kabíček, Csémy a Hamanová, 2014). Výsledky aktuální situace ohledně zdrojů a požadavků žáků na sexuální výchovu shrnujeme ve druhé polovině kapitoly.

Souvislost mezi sexualitou a antikoncepcí označily bezmála dvě třetiny (68,5 %) žáků. Ochranu před neplánovaným těhotenstvím můžeme rozdělit na ženskou a mužskou. Mezi nejčastěji ženami využívanou se řadí hormonální antikoncepce, která může být u některých osob kontraindikována. Proto spadá preskripce výhradně do kompetence lékaře (Dibonová et al., 2019). Zajímalo nás, jestli mají žáci povědomí o věku první preventivní gynekologické prohlídky²⁵ u dívek, která může být cenným zdrojem zdravotního poučení. Věk 15 let pro absolvování první možné prevence na gynekologii označily správně téměř dvě třetiny žáků (338). Z toho 221 dívek a 117 chlapců. Zbývajících 66 dívek určilo věk chybně nebo nevědělo. Vzhledem k věku respondentů **nelze jednoznačně predikovat souvislost s nízkou zdravotní gramotností**. Na druhou stranu je třeba brát zřetel na výsledky studií, které vypovídají o slabší znalosti zdravotní problematiky u mladé české generace. V námi sledované kohortě se jedná o téměř jednu pětinu dětí (Kalman, 2020). Mužská antikoncepce je velmi snadno dostupná a spočívá v bariérové ochraně před početím i přenosem sexuálních onemocnění. Chtěli jsme zjistit, jestli žáci vědí o způsobu ochrany před sexuální nákazou. Znalost prokázalo výběrem možnosti „kondom“ 89,9 % žáků. Jedná se o pozitivní zjištění. Přesto je na místě poučit mládež o domnělém „bezpečném“ sexu. Upozornit na rizika selhání kondomu nebo přenosu nemoci různými sexuálními aktivitami (Hamanová a Brichcín in Kabíček, Csémy a Hamanová, 2014).

Zavedení institucionální sexuální výchovy si v historii vynutil rozmach rizikového sexuálního chování a s ním spojený nárůst onemocnění. Před 40 lety nastal výrazný posun v preventivní osvětě o pohlavních nákazách, způsobený dodnes nevyлéčitelným onemocněním AIDS (Koliba et al., 2019). Zajímalo nás, jaké mají žáci povědomí o STD a které projevy chování považují z hlediska sexuality za rizikové. V případě onemocnění

²⁵ V materiálu se správnými odpověďmi jsme upozorňovali na skutečnost, že v případě potíží je návštěva gynekologie možná kdykoliv.

AIDS nemůžeme hovořit o nízké informovanosti. 96,7 % žáků ví, že patří mezi sexuálně přenosné. U **ostatních onemocnění** lze ale uvažovat o tom, zda se poučení o STD ubírá správným směrem. O STD syfilis mají povědomí stěží dvě třetiny žáků. Genitální opar už svým názvem vybízí k zařazení do STD, přesto jej vybralo jen něco málo přes polovinu žáků. Kapavku neoznačila ani polovina. V prokázané **neznalosti spatřujeme velké riziko.** Zejména se zřetelem na výrazný výskyt STD na Jižní Moravě a Břeclavsku, jak statisticky dokládáme v podkapitole 4.1 Výzkumný problém. A to **i přesto**, že si je **velká část žáků vědoma**, jaké projevy chování si spojit s rizikovým sexuálním chováním. Nabízené varianty volilo v průměru 84,4 %. Se zdravotními riziky, která z něj vyplývají, by měli být důkladně obeznámeni. Není výjimkou, že choroba probíhá skrytě nebo si jí jedinec nemusí být vědom např. z důvodu nedostatečných znalostí (Jonášová, 2015). Mladí lidé mají včas vědět jak a zda vůbec se dají tyto nemoci léčit. Podstatná je rovněž znalost právních důsledků vědomého šíření pohlavní nemoci (Dibonová in Koliba et al., 2019).

Jedním z úkolů sexuální výchovy je formování morální hodnot. Měla by děti a mládež naučit respektu, toleranci lidských práv atd. Oporu poskytují vzdělavatelům legislativní normy (Veselá in Fífková et al., 2009). V souvislosti s trestním právem nás zajímalo, jestli žáci vědí od kolika let není pohlavní styk trestným činem. Převážná většina žáků (91,8 %) **ví správně**, že **hranicí trestného činu je věk 15 let.** Nicméně je vhodné upozorňovat na souvislosti, které nemusí být mladistvým zřejmé. Jedním z problémů může být zasílání obrazových materiálů s intimní tematikou před dovršením 18 let, jak uvádíme v teoretické části (Jindrová, 2012).

Z dalšího okruhu, ve kterém nás zajímaly *zkušenosti* žáků s intimní online komunikací jsme zjistili, že **více než jedna třetina** žáků se **setkala s kybergroomerem.** 1,68krát více se jednalo o dívky. Častější oslovení dívek zaznamenaly rovněž Martincová a Sejbalová (Martincová a Sejbalová, 2020). Podle Kosové a Martínka je však pro oslovení rozhodující spíše množství času stráveného u počítače než to, na které pohlaví se útočník zaměří. Cílem jsou zpravidla četnější uživatelé sociálních sítí (Kosová a Martínek, 2020).

Proto důležitější, než rozlišení počtu oslovených bylo pro nás zmapování reakcí žáků podle pohlaví. Výraznější rozdíl (12 %) byl zjištěn pouze u okamžitého ukončení komunikace. Častěji tak učinily dívky. U dalších variant nebyl rozdíl příliš markantní, resp. vůbec žádný. Komunikaci ihned ukončily celkem tři čtvrtiny žáků. Z předem definovaných i volných odpovědí vyplynulo, že si je většina žáků **vědoma závadnosti takové komunikace.** I když v malé míře se obrací na dospělé osoby. Učinilo tak pouze 5 žáků. Lze však předpokládat, že okamžitým ukončením komunikace se již nevyskytly žádné problémy a nepotřebovali

tedy s rodiči nic řešit. Nebo se rodičům zmínili, ale ve volné odpovědi to neuvedli. Jistou souvislost je ale možné vyzorovat ve vnímání trestnosti takového počínání. Z výzkumu Daňhelky vyplynula u žáků 2. stupně určitá nevědomost až tolerance trestnosti v počínání kybergroomerů. V případě písemné či osobní intimní komunikace se jednoznačně pro trestnost a nepřijatelnost takového chování vyslovilo jenom 18 %, resp. 38 % respondentů (Daňhelka, 2018).

Alarmující jsou proto reakce dětí, které přistoupily na dlouhodobější kontakt nebo se s anonymní osobou dokonce sešly. V našem výzkumném souboru (n = 552) se jedná o 15 dětí (8 dívek, 7 chlapců), které si s neznámým psaly a 3 děti (2 dívky, 1 chlapec), které přistoupily na společné setkání. Před takovým počínáním by měly být děti varovány. Při osobní schůzce se dítě vystavuje riziku sexuálního zneužití nebo manipulace za účelem pornografie (Křivánková, Knollová a Šutová, 2019).

Udržování dlouhodobější anonymní komunikace pak může mít přímou vazbu na sexting. Jeho projev, online zasílání intimních obrazových materiálů, se týkal 39 žáků z našeho výzkumného souboru. Dívky měly k tomuto jednání blíže (8,6 %) než chlapci (5,2 %). Tuto zkušenost by už rozhodně neopakovalo 15 žáků. Přesto by 3 žáci rozhodně poslali svoje intimní fotografie či video znovu. Dobrou zprávou je, že **převládající část** žáků ke zprostředkování těchto materiálů známé nebo neznámé osobě **nepřikročila** (92,9 %). Nevystavili se tak rizikům plynoucím ze sextingu, jehož zákeřnost spočívá především v nekontrolovaném šíření zveřejněného příspěvku. Kopecký a Szotkowski ve svém výzkumu u respondentů ve věku 8-17 let prokázali obdobný výsledek. Počty školáků, kteří sexting neprovozují převyšoval 90% hranici (Kopecký a Szotkowski, 2017).

Oblast *zdrojů* sexuální výchovy se stala předmětem zájmu řady zahraničních i českých výzkumů. Historie sahá do 70. let minulého století. Práce tuzemských autorů se na zdroje informací zaměřily v 90. letech 20. století. V roce 1993 a 1998 Weiss a Zvěřina zjistili, že nejčastějšími poskytovateli sexuálního poučení jsou kamarádi. Z hlediska kvality velmi nevhodný pramen informací. Pro tehdejší generaci byla významným zdrojem i kniha, ale rodiče nebo škola měli marginální zastoupení (Weiss a Zvěřina, 2001). S ohledem na absenci internetu v té době můžeme srovnávat pouze některé parametry. Například u předávání poznatků kamarády lze konstatovat téměř setrvalý stav. **Kamarády** jsme zaznamenali jako druhý nejčastější zdroj (79,9 %). Primárním zdrojem sexuálního poučení participantů našeho výzkumu je **internet** (89,3 %). Opět málo spolehlivý a hodnotný zdroj. K obdobnému závěru dospěli také autoři současných českých výzkumů. Někteří z nich pouze uvádí opačné pořadí (kamarádi, internet) (Kopecký a Szotkowski, 2017, Martincová a Sejblová, 2020). Při

dalším porovnání s šetřením Weisse a Zvěřiny můžeme konstatovat **zlepšení situace v rodinné sexuální výchově**. Zjistili jsme, že rodiče byli třetím nejčastějším zdrojem sexuálního poučení žáků. I když spíše se středním stupněm intenzity. Dříve tradiční kniha ztratila za více než 20 let téměř na významu. Jako nulový zdroj ji označily více než dvě třetiny žáků. Zjištění podporují i závěry dalších autorů (Kopecký a Szotkowski, 2017, Martincová a Sejbalová, 2020). Výsledky našeho výzkumu poukazují ještě na jeden nepřilíš vhodný zdroj a tím je **porno**. Téměř polovina žáků získala dílčí poznatky o sexualitě jeho sledováním. Avšak jak zjistily Martincová a Sejbalová nemusí se jednat vždy o snímky s patologickým obsahem. Na druhou stranu je pro část jedinců inspirací pro vyzkoušení neobvyklých sexuálních praktik (Martincová a Sejbalová, 2020). Nebezpečí plynoucí v podobě nereálných, násilných nebo nebezpečných pornografických prezentací může eliminovat pouze včasná a komplexní sexuální výchova (Uzel in Weiss et al., 2010).

Vzhledem k dominantnímu postavení internetu v životě lidí, zvláště v době opatření vynucených Covidem-19, nás zajímalo, ze kterých zdrojů čerpají žáci poučení o rizikovém sexuálním chování na internetu. Více než polovina žáků označila **internet**. Přibližně stejné množství žáků poučilo **rodiče**. Můžeme konstatovat, že z části není zanedbatelná ani školní výuka. Učitelé se podíleli na prevenci bezpečného chování na internetu 40,7 %. Ale v případě **přednášek hostů** školy si dovoluujeme zastávat názor, že by bylo vhodné zvážit jejich **posílení**. A to nejen v oblasti vzdělávání o rizikovém sexuálním chování na internetu, ale i s ohledem na všeobecné poučení o sexualitě. Jak vyplývá z výzkumu, v obou zdrojových položkách přednášky postrádá zhruba polovina žáků. Nasvědčuje tomu i to, že poznatky o sexualitě a s ní spojených rizicích **získané ve škole** považuje nadpoloviční většina žáků za **nedostatečné**.

V *požadavcích* však respondenti (n = 535) projeví zájem o výuku od obou posledně jmenovaných zdrojů. Ze všech nabízených poskytovatelů by nejčastěji uvítali žáci sdělení od **hostů z organizace** zaměřené na sexuální výchovu (téměř 58 %). **Učitele** z kmenové školy by si vybralo 36,6 % žáků. Ohledně poptávky adolescentů po konzultaci s **lékařem** (38,3 %) jsme ve shodě se závěry autorů výzkumů, na něž odkazuje Hamanová a Czémy. O rady lékaře je mezi mladistvými zájem. Ovšem, řečeno obchodním slangem, poptávka převyšuje nabídku (Hamanová a Czémy, 2014). Respondenti našeho průzkumu označili lékaře jako druhý nejpožadovanější školní zdroj informací o sexualitě a jejích rizicích. Kromě praktického lékaře pro děti a dorost jím může být i gynekolog porodník. Z hlediska primární prevence ve školách se jeví jako ideální skupinové lékařské přednášky. Efektivnost takového programu vyžaduje vyvarování se prokazatelných neúčinných prostředků. Náleží

mezi ně zastrašování, zveličování následků, zákazy, předkládání nepodložených informací apod. (Miovský et al., 2015).

Z výsledků v oblasti požadavků žáků ($n = 541$) jsme kromě upřednostňovaných zdrojů školní sexuální výchovy zjistili **velký zájem o předložená témata** sexuální výchovy. Zaznamenána byla pouze necelá pětina žáků, kteří si nevybrali ani nenavrhlí žádné téma. Často docházelo k rozsáhlejšímu výběru z nabídky. Nejvíce preferovanou byla problematika sexuálního zneužívání a týrání (43,8 %). Téměř stejné množství žáků by chtělo slyšet bližší informace o partnerství a lásce. Jejich možnou absenci jsme nastínili v úvodní položce dotazníku při zjišťování bio-psycho-sociálního pojetí sexuality. Projevenému zájmu o téma sexuálně přenosných onemocnění (41,2 %) již také mohly napovídat zjištěné slabší vědomosti o STD v počátečních znalostních položkách. Zde se nabízí prostor pro medicínskou intervenci. Obzvláště ve spojení s odborníky deklarovanou slabší úrovní zdravotní gramotnosti u dětské populace (Barták in Miovský et al., 2015). A rovněž s ohledem na přibližně třetinou žáků poptávaná témata těhotenství a porod a mateřství a rodičovství. Problematika inklinuje ke zdravotnické oblasti. Lze tedy chápat, že při výběru ze školních poskytovatelů informací o sexualitě a s ní spojených rizicích volila lékaře více než třetina žáků. Lékař představuje jeden z nejobjektivnějších zdrojů (Janiš, 2020a). Z témat navržených žáky stojí za pozornost zájem o seznámení školáků se situacemi, v nichž se jedná o sexuální obtěžování. Nebo rozšíření povědomí o tom, jak je problematika sexuality vnímána v jiných zemích.

6.1 Doporučení pro praxi

Komparací výsledků výzkumu jsme zjistili, že většina se výrazně neodlišuje od závěrů publikovaných v pracích současných českých autorů. Musíme však dát za pravdu Sobotkové v tom, že studií zaměřených na rizikové sexuální chování mladších adolescentů v České republice je velmi málo (Sobotková, 2014). Ve spojitosti se sexuální výchovou už vůbec o relevantních výzkumech nelze hovořit.

Výjimku představují studie zaměřené na rizikové chování na internetu. Jejich součástí je i rizikové sexuální chování. Náš výzkum sice nepotvrdil výrazné rizikové chování žáků v této oblasti. Avšak výskyt byl zaznamenán a nelze opomíjet ani tyto jednotlivé případy. Obzvláště když víme, že k třídním preventivním programům například v době 2. pandemické vlny Covid-19 nedocházelo. Byly řešeny maximálně individuální případy. Na problematiku online pornografie nezbýval školám žádný čas. Zpětně se tak mohou promítnout výpadky

prevence na rizikovém chování žáků (Gabrhelík a Lukavská, 2020). Jednoznačně nejvíce se kyberbezpečnosti věnují vědečtí pracovníci Centra prevence rizikové virtuální komunikace Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Materiály, které uveřejňují na webu E-Bezpečí lze označit za aktuální a komplexní v daném tématu (Projekt E-Bezpečí, © 2008-2022). Považujeme je za vhodné nejen pro školy. Cenným zdrojem poznatků mohou být žákům i jejich rodičům. Zde se nabízí prostor pro školní metodiky prevence. Projekt obsahuje široké spektrum doporučení, videí, návodů a příruček včetně online poradny. Selekcí může metodik vytvořit vzdělávací podklady pro žáky k primární i sekundární prevenci. Negativům moderní doby mohou podlehnout z důvodu neznalosti dětí, ale i dospělí. Informační a komunikační technologie jsou náročným odvětvím techniky a nedostatečné vzdělání rodičů může adekvátně zastoupit škola (Koliba, 2019). Metodik však disponuje prostředky, jak poskytnout oporu i rodičům. Jednou z cest je zveřejnění vybraného obsahu z portálu E-Bezpečí na webových stránkách školy nebo rozesílání e-mailem rodičům. Tímto způsobem mohou metodici alespoň částečně pokrýt avizovaný nedostatek informačních materiálů pro rodiče v době distanční výuky (Gabrhelík a Lukavská, 2020). Zároveň se také nabízí inspirace projektem pro tvorbu minimálního preventivního programu, resp. části zaměřené na rizika kyberprostoru. MPP mají v problematice sexuální výchovy mnohé slabiny. Postrádají praktický rámeček. Kromě nejednotné terminologie je prevence zmiňována okrajově nebo pouze ve všeobecné rovině. Evaluace zpravidla chybí úplně (Lubasová, Charvát a Taranzová, 2019).

V ostatních oblastech sexuální výchovy související s rizikovým chováním mají žáci rezervy ve znalostech sexuálně přenosných onemocnění a v odbornějších výrazech. Učitelé by měli dbát při výuce na řádné obeznámení žáků s pojmy. V případě hromadných akcí vždy upozornit přenášejícího na možné úskalí, pokud dostatečně výrazy nevysvětlí. Otázkou zůstává, z jakých materiálů vyučující čerpají. Podle Sadkové není v nabídce žádná učebnice, která by se přímo sexuální výchově věnovala. Jedinou ucelenou podporu tak mají školy ve dvou zdrojích. V Metodickém doporučení MŠMT²⁶, resp. v příloze č. 18 Rizikové sexuální chování a neoficiální příručce pro učitele Sexuální výchova – vybraná témata (Sadková, 2018). Z příručky jsme čerpali poznatky pro náš výzkum. Zejména z části, v níž autoři navrhuje náplň učiva pro jednotlivé ročníky. Některé další pasáže však pro svoji neaktuálnost nešlo využít. Plně souhlasíme s názorem Sadkové, že příručka by zasloužila revizi (Sadková,

²⁶ Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a žáků a studentů ve školách a školských zařízeních: č. j. 21291/2010-28.

2018). Minimálně s ohledem na datum vydání, od něhož za 13 let proběhla řada změn a výzkumů souvisejících s tématem sexuality a rizikového chování.

Nelze se pak divit, že žákům témata spojená se sexualitou ve škole chybí, a přitom o ně mají zájem. Metodikům prevence nezbyvá než aktivně vyhledávat programy, kterých jak nám bylo sděleno pedagogickou poradnou v Břeclavi, je v jihomoravském kraji velmi málo. Situace je paradoxní o to více, že pro participanty našeho výzkumu je host z externí organizace nejžádanějším zdrojem. Pandemické období navíc přednášky eliminovalo úplně. Dokonce se nenašel prostor na třídní skupinové akce. Školní metodiky prevence limitoval omezený čas určený k výuce (Gabrhelík a Lukavská, 2020). Jak dokládá naše práce problémy se nevyhýbají ani žákům břeclavského okresu. Je proto nejvyšší čas apelovat na krajské metodiky prevence a problematiku rizikového sexuálního chování řešit na vyšší úrovni.

Prozatím bude nejvhodnější zintenzivnit spolupráci s rodiči. Upozornit je na nutnost včasného poučení dětí. Například s poukazem na výsledky realizovaných studií. Je málo pravděpodobné, že rodiče takové studie sledují. Mohlo by je proto překvapit třeba doporučení na ochranu dětí před pornografií již od 8 let (Martincová a Sejblová, 2020).

Jak je patrné školy mají v problematice rizikového sexuálního chování nesnadné postavení. Situaci jim neulehčuje ani nedostatek kvalifikovaných školních metodiků prevence (Národní strategie primární prevence ..., 2019). Kraus ve své publikaci nastínil, že částečnou pomocí může být vytíženým školám sociální pedagog (Kraus, 2014). Domníváme se, že jeho doporučení na posílení škol odborníkem na sociální pedagogiku se ukazuje jako víc než potřebné.

Již samotná participace žáků na výzkumu mohla být školám prvotním impulzem k otevření diskuse na téma prevence rizikového sexuálního chování. Materiál s dotazníky byl doplněn samostatnou přílohou se správnými odpověďmi. Vyučujícím jsme předložili možnosti využití. Jednou z variant bylo rozdělení textu žákům k samostudiu po vyplnění dotazníku. Případně mohl sloužit učitel jako podklad k diskusi o tématu sexuality a s ní spojených rizicích. V dalším kroku si dovolíme využít nabídky pedagogické poradny na prezentaci výsledků školním metodikům prevence. Obáváme se ale, že pokud nebude vyvíjen tlak na systémová řešení, alespoň na úrovni kraje, budou se školy nadále potýkat s problémy a nedostatečnou podporou.

ZÁVĚR

Bakalářská práce se zabývala rizikovým sexuálním chováním žáků posledních dvou ročníků základního vzdělávání v okrese Břeclav. Cílem práce bylo otevřít téma rizikového sexuálního chování žáků na regionální úrovni. V oblastní pedagogicko-psychologické poradně jsme zjistili, že výzkum zaměřený na tuto problematiku nebyl na Břeclavsku dlouhodobě realizován. K dispozici je pouze omezené množství národních studií. Problémy se ale příhraničnímu území nevyhýbají. Například statistické výstupy jsou dokladem toho, že okres se dlouhodobě potýká se zvýšeným výskytem sexuálně přenosných onemocnění.

Zjištěné skutečnosti byly důvodem pro realizaci výzkumu, jehož cílem bylo popsat a analyzovat dle vybraných kritérií sexuální výchovu žáků posledních dvou ročníků základního vzdělávání v okrese Břeclav se zřetelem na rizikové sexuální chování. Kritérii se staly znalosti žáků o sexualitě a rizikovém sexuálním chování. Jejich zkušenosti z této oblasti. Dále zdroje sexuální výchovy a požadavky žáků na její výuku.

Teoretická východiska práce čerpala z dosavadních poznatků v oblasti rizikového chování, základního školství a prevence. Doplnily je statistické výstupy a výběr z dokumentů MŠMT a legislativních norem.

V praktické části jsme stanovili dílčí výzkumné cíle a otázky. Vycházely z kritériálních oblastí – znalosti, zkušenosti, zdroje a požadavky žáků, vytyčených pro popis a analýzu sexuální výchovy. Období školního roku, kdy výzkum probíhal ovlivnila pandemie onemocnění Covid-19. Její vývoj a dopady šly obtížně predikovat. Naším záměrem bylo získat dotazníkovým šetřením maximální množství dat. Oslovili jsme všech 29²⁷ základních škol a víceletých gymnázií na území okresu Břeclav²⁸. Výzkumný soubor tvořili žáci 8. a 9. tříd, resp. tercie a kvarty. Pomocí deskriptivní statistiky byla získaná data zpracována a analyzována. Postupovali jsme podle jednotlivých oblastí, které korespondovaly se strukturou dotazníku a s výzkumnými cíli a otázkami. Stejnou posloupnost měla i následující interpretace výsledků výzkumného šetření.

Z výsledků v oblasti znalostí vyplynula zhoršená orientace žáků v odbornějších výrazech. Žáci sice ví, jaké chování si spojit s rizikovým sexuálním chováním, ale neznalost pojmů jim ztěžuje všeobecný přehled. Můžeme rovněž říct, že sexuální výchova se ubírá sice

²⁷ Počet plně organizovaných škol okresu Břeclav je 30. Ve školním roce 2021/2022 neměla 1 škola žáky posledních dvou ročníků.

²⁸ S výjimkou škol zřízených podle § 16 odst. 9 zákona č. 561/2004 Sb.

částečně správným, ale zpravidla jedním směrem. Z holistického pojetí výrazněji vyčnívá biologická složka. Navzdory tomu jsme zaznamenali slabé povědomí o sexuálně přenosných onemocněních vyjma AIDS. Což je s ohledem na výraznější výskyt STD v lokalitě varující zjištění.

Výsledky z oblasti zkušenosti nám potvrdily informace plynoucí z dosavadních českých studií. Děti jsou poměrně často terčem kybergroomerů. Naštěstí kontaktu s neznámým člověkem se vyhýbá většina z nich. Přesto se najdou i děti, které se dostaví na společnou schůzku. Můžeme konstatovat, že nebyl zjištěn ani zvýšený počet online zasílání obrazových intimních materiálů. I když několik případů jsme zaznamenali. Patrný rovněž není výrazný rozdíl mezi jednáním chlapců a dívek. Za pozornost stojí snad jen to, že více chlapců přistoupilo na psanou komunikaci s anonymní osobou a dívky byly častějšími zaslátelkami intimních obrazových materiálů.

V oblasti zdrojů jsme také zjistili podobné až shodné výsledky se soudobými i staršími výzkumy českých autorů. Pro žáky břevclavského okresu je internet nejčastějším zdrojem informací o sexualitě a s ní spojeném rizikovém chování. Komparací výsledků s historickými prameny se potvrdilo přetrvávající četnější ponaučení od kamaráda. Co se naopak v průběhu času změnilo je vyšší zájem rodičů o sexuální výchovu svých dětí. Rodina byla častějším poskytovatelem informací, obzvláště v problematice rizikového sexuálního chování na internetu. Určitou „novinkou“, i když spíše nežádoucí, je ve zdrojích sexuálního poučení porno. Díky rozšíření internetu výrazně dostupnější než v dřívějších dobách. Dalším nepříznivým zjištěním je, že více než polovina žáků považuje školní sexuální výchovu za nedostatečnou.

Přesto, jak jsme zjistili z výsledků poslední oblasti požadavků, mají žáci o školní zdroje sexuální výchovy zájem. Nejvíce by stáli o hosty z externí organizace, lékaře a učitele ze školy kterou navštěvují. O jejich zájmu vypovídá i rozsáhlý výběr z nabízených témat sexuální výchovy. Každé z nich si vybrala průměrně třetina žáků. Nejvíce preferovanou byla problematika týrání a zneužívání. Není pochyb, že každé z témat by si zasloužilo pozornost. Vzdělavatelé by však měli brát na zřetel i žáky, kteří nestojí o žádné z nich. V našem výzkumu se jedná o téměř dvě desetiny respondentů. Potom nezbyvá než se pokusit navázat spolupráci s rodinou. Sociální pedagogika je jednou z disciplín, která může nabídnout způsoby řešení.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] BENDL, Stanislav, 2015. *Vychovatelství: učebnice teoretických základů oboru*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4248-9.
- [2] ČESKO, 2014a. Zákon č. 561/2004 Sb. Zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). In: *Sbírka zákonů České republiky*. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-561#cast1>
- [3] ČESKO, 2004b. Zákon č. 563/2004 Sb. Zákon o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-563>
- [4] ČESKO, 2005. Vyhláška č. 72/2005 Sb. Vyhláška o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních. In: *Sbírka zákonů České republiky*. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2005-72#p7>
- [5] ČESKO, 2009. Zákon č. 40/2009 Sb. Zákon trestní zákoník. In: *Sbírka zákonů České republiky*. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40>
- [6] ČESKO, 2012. Zákon č. 89/2012 Sb. Zákon občanský zákoník. In: *Sbírka zákonů České republiky*. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89#cast2>
- [7] DAŇHELKA, Tomáš, 2018. Vnímání kyberkriminality mezi dětmi: Výzkumná zpráva. In: *Policie České republiky: Prevence* [online]. Jihlava [cit. 2022-03-25]. Dostupné z: https://www.kpbi.cz/prilohy/157_vyzkum_final.pdf
- [8] FIFKOVÁ, Hanka et al., 2009. *Sexuální výchova – vybraná témata: Výchova ke zdraví Příručka pro učitele*. Praha: MŠMT ve spolupráci s VÚP v Praze. ISBN 978-80-87000-29-8.
- [9] GABRHELÍK, Roman a Kateřina LUKAVSKÁ, 2020. Zhodnocení stavu a potřeb v oblasti školské prevence rizikového chování během druhé vlny epidemie covid-19. In: *Klinika adiktologie 1. LF UK a VFN v Praze: Veřejnost* [online]. Praha [cit. 2022-03-25]. Dostupné z: <https://www.adiktologie.cz/file/1017/zprava-sepa-rsr-kad-11fuk-9-12-2020.pdf>
- [10] HAMPLOVÁ, Lidmila, 2019. *Veřejné zdravotnictví a výchova ke zdraví: pro zdravotnické obory*. Praha: Grada. ISBN 978-80-271-0568-7.

- [11] CHRÁSKA, Miroslav, 2016. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. 2., aktualizované vydání. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-5326-3.
- [12] JANIŠ, Kamil, 2020a. *28. celostátní kongres k sexuální výchově v České republice: sborník referátů: Pardubice ...* Praha: Společnost pro plánování rodiny a sexuální výchovu. ISBN 978-80-907936-0-6.
- [13] JANIŠ, Kamil, 2020b. *Informace a primární prevence: Socialia 2020 sborník příspěvků z mezinárodní konference konané v Hradci Králové...* Hradec Králové: Gaudeamus. ISBN 978-80-7435-824-1.
- [14] JANÍK, Tomáš, 2021. *Vše pro výchovu: lekce z pedagogiky*. Brno: Masarykova univerzita. Munice. ISBN 978-80-210-9768-1.
- [15] JINDROVÁ, Martina, 2012. Rizikové chování dětí a jeho právní dopady: Příručka pro učitele. In: *Klinika adiktologie 1. LF UK a VFN v Praze* [online]. Praha: TOGGA [cit. 2022-02-08]. Dostupné z: <https://www.adiktologie.cz/file/363/rizikove-chovani-deti-web.pdf>
- [16] JONÁŠOVÁ, Iveta, 2015. Příloha č. 18 Rizikové sexuální chování: č. j. MŠMT-1999/2015. In: *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky: Vzdělávání* [online]. [cit. 2022-01-20]. Dostupné z: https://www.msmt.cz/uploads/Priloha_18_Riziikove_sexualni_chovani.doc
- [17] KABÍČEK, Pavel, Ladislav CSÉMY a Jana HAMANOVÁ, 2014. *Rizikové chování v dospívání a jeho vztah ke zdraví*. Praha: Triton. ISBN 978-80-7387-793-4.
- [18] KALMAN, Michal, 2020. Pětina českých dětí má nízkou zdravotní gramotnost: Tisková zpráva. In: *Zdravá generace* [online]. [cit. 2022-03-22]. Dostupné z: <http://zdravagenerace.cz/content/uploads/2020/05/TZ-2020-05-19-Zdravotni-gramotnost-fin.pdf>
- [19] KAMANOVÁ, Lenka, 2014. Sexual education in the family: what is known from research studies. *Studia paedagogica*. **19**(3), 29-46. ISSN 18037437. Dostupné z: doi:10.5817/SP2014-3-3
- [20] KOLIBA, Peter et al., 2019. *Sexuální výchova pro studenty porodní asistence a ošetřovatelství*. Praha: Grada. ISBN 978-80-271-2039-0.

- [21] KOPECKÝ, Kamil, 2013. Komentář: Opravdu je sledování pornografie dětmi v pohodě? In: *E-Bezpečí: Rizikové jevy* [online]. [cit. 2022-02-10]. Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/rizikove-jevy-spojene-s-online-komunikaci/sexting/723-komentar-sledovani-porna>
- [22] KOPECKÝ, Kamil, 2015. Strategie manipulace dětí v online prostředcích se zaměřením na tzv. kybergrooming. *Pediatric pro praxi* [online]. **16** (5), 331–333 [cit. 2022-02-08]. Dostupné z: <https://www.pediatricpropraxi.cz/pdfs/ped/2015/05/09.pdf>
- [23] KOPECKÝ, Kamil a René SZOTKOWSKI, 2017. Sexting a rizikové seznamování českých dětí v kyberprostoru: výzkumná zpráva. In: *E-Bezpečí* [online]. [cit. 2022-01-24]. Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/ke-stazeni/vyzkumne-zpravy/133-sexting-vyzkumna-zprava-1-6-update/file>
- [24] KOPECKÝ, Kamil a René SZOTKOWSKI, 2019. České děti v kybersvětě (výzkumná zpráva): Jak se chovají online a co jim hrozí. In: *E-Bezpečí* [online]. [cit. 2022-02-08]. Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/ke-stazeni/vyzkumne-zpravy/117-ceske-deti-v-kybersvete/file>
- [25] KOSOVÁ, Lucie a Petr MARTÍNEK, 2020. Bezpečně v kyber!. In: *Národní úřad pro kybernetickou a informační bezpečnost* [online]. [cit. 2022-01-18]. Dostupné z: https://www.nukib.cz/download/publikace/vzdelavani/Brozura%20bezpecne%20v%20cyber_A5.pdf
- [26] KRAUS, Blahoslav, 2014. *Základy sociální pedagogiky*. Vyd. 2. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0643-9.
- [27] KŘIVÁNKOVÁ, Kateřina, Josefína KNOLLOVÁ a Marijana ŠUTOVÁ, 2019. Průvodce po sociálních sítích. In: *Zvol si info z. s.* [online]. [cit. 2022-01-24]. Dostupné z: https://zvolsi.info/app/uploads/2020/01/zvolsi_brozura_digitalni.pdf
- [28] LUBASOVÁ, Tereza, Miroslav CHARVÁT a Kateřina TARANZOVÁ, 2019. Obsahová analýza minimálních preventivních programů základních škol se zaměřením na témata sexuální výchovy. *Psychologie a Její Kontexty / Psychology* [online]. **10**(2), 67-81 [cit. 2022-03-09]. Dostupné z: doi:10.15452/PsyX.2019.10.0014

- [29] MAREŠOVÁ, Marta, 2021. Prosinec 2021: výskyt a šíření HIV/AIDS v České republice: Zprávy o výskytu a šíření HIV/AIDS za rok 2021. In: *Státní zdravotní ústav: Témata zdraví a bezpečnosti* [online]. [cit. 2022-02-05]. Dostupné z: http://www.szu.cz/uploads/documents/CeM/HIV_AIDS/rocní_zpravy/2021/HIV_AIDS_12_2021.pdf
- [30] MARTINCOVÁ, Jana a Petra SEJBALOVÁ, 2020. Děti ohrožené pornem a lovci na síti – výsledky průzkumu u dospívajících. In: *Babyonline.cz: Dítě od A-Z* [online]. [cit. 2022-02-10]. Dostupné z: <https://www.babyonline.cz/vysledky-sexualniho-pruzkumu>
- [31] MATĚJČEK, Zdeněk, 2007. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Vyd. 4. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-325-3.
- [32] Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a žáků a studentů ve školách a školských zařízeních: č. j. 21291/2010-28, 2010. In: *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. [cit. 2022-01-18]. Dostupné z: https://www.msmt.cz/uploads/Metodicke_doporuceni_uvodni_cast.doc
- [33] MIOVSKÝ, Michal et al., 2010. *Primární prevence rizikového chování ve školství*. Praha: TOGGA. ISBN 978-80-87258-47-7.
- [34] MIOVSKÝ, Michal et al., 2012. *Návrh doporučené struktury minimálního preventivního programu prevence rizikového chování pro základní školy*. Praha: Klinika adiktologie, 1. lékařská fakulta Univerzity Karlovy v Praze a Všeobecná fakultní nemocnice v Praze ve vydavatelství. ISBN 978-80-87258-74-3.
- [35] MIOVSKÝ, Michal et al., 2015. *Prevence rizikového chování ve školství*. 2. přepracované a doplněné vydání. Praha: NLN. ISBN 978-80-7422-392-1.
- [36] Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2019–2027, 2019. In: *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy: Vzdělávání* [online]. [cit. 2022-02-22]. Dostupné z: https://www.msmt.cz/uploads/narodni_strategie_primarni_prevence_2019_27.pdf
- [37] Nová klasifikace ISCED 2011. In: *Národní ústav pro vzdělávání: Aktuality* [online]. [cit. 2022-02-11]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/isced>

- [38] *Pohlavní nemoci 2020: Zdravotnická statistika ČR*, 2020. Praha: Ústav zdravotnických informací a statistiky České republiky. ISBN 80-728-0047-7.
- [39] Potraty 2019: Zdravotnická statistika, 2021. In: *Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR: Statistické výstupy* [online]. [cit. 2022-01-22]. Dostupné z: <https://www.uzis.cz/res/f/008355/potraty2019.pdf>
- [40] PROCHÁZKA, Miroslav, 2012. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3470-5.
- [41] *Projekt E-Bezpečí* [online], © 2008-2022. Olomouc: Centrum prevence rizikové virtuální komunikace Pedagogická fakulta Univerzity Palackého V Olomouci [cit. 2022-04-02]. Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php>
- [42] PRŮCHA, Jan, 2009. *Moderní pedagogika*. 4., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-503-5.
- [43] PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ, 2013. *Pedagogický slovník*. 7., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál. ISBN978-80-262-0403-9.
- [44] Rada vlády pro koordinaci protidrogové politiky: Politika v oblasti závislostního chování, 2021. In: *Vláda České republiky: Pracovní a poradní orgány* [online]. [cit. 2022-02-22]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/ppov/protidrogova-politika/protidrogova-politika-180471/>
- [45] Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání: Příloha k Opatření ministra školství, mládeže a tělovýchovy, kterým se mění Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, č. j.: MSMT-40117/2020-4, 2021. In: *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. Praha [cit. 2022-02-13]. Dostupné z: https://www.msmt.cz/file/56005_1_1/
- [46] Republikový výbor pro prevenci kriminality: Obecné informace o Republikovém výboru pro prevenci kriminality, 2021. In: *Ministerstvo vnitra České republiky* [online]. [cit. 2022-02-22]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/rvppk-republikovy-vybor-pro-prevenci-kriminality.aspx?q=Y2hudW09MQ%3d%3d>
- [47] SADKOVÁ, Tereza, 2018. Současný stav sexuální výchovy v rámci základního vzdělávání v České republice – systematický přehled teorie a praxe. In: *Adiktologie*

- Journal* [online]. [cit. 2022-02-24]. Dostupné z: https://www.addictology.cz/wp-content/uploads/2018/10/Pages-from-Adiktologie_I_24-48-58-1.pdf
- [48] SOBOTKOVÁ, Veronika et al., 2014. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4042-3.
- [49] Statistické přehledy kriminality za rok 2021: Kriminalita dle TSK – podrobná sestava o počtech skutků a škodách na org. článku Česká republika, období 1.1. - 31.12.2021, 2021. In: *Policie České republiky: Informační servis* [online]. [cit. 2022-01-21]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/soubor/2021-12-prosinec-sest-01a-xlsx.aspx>
- [50] Strategie vzdělávací politiky České republiky do roku 2030+, 2020. In: *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy: Vzdělávání* [online]. Praha [cit. 2022-02-12]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/strategie-2030>
- [51] STROUKAL, Dominik, 2020. *Dark Web: sex, drogy a bitcoiny*. Praha: Grada. ISBN 978-80-271-2934-8.
- [52] ŠAFRÁNKOVÁ, Dagmar, 2019. *Pedagogika. 2.*, aktualiz. a dopl. vyd. Grada. ISBN 978-80-271-5511-3.
- [53] Tematická zpráva: Prevence a řešení šikany a dalších projevů rizikového chování ve školách, 2016. In: *Česká školní inspekce* [online]. Praha [cit. 2022-02-24]. Dostupné z: https://www.csicr.cz/Csicr/media/Prilohy/PDF_el._publikace/Tematick%c3%a9%20zpr%c3%a1vy/2016_TZ_prevence_a_reseni_sikany.pdf
- [54] TROJAN, Ondřej, 2009. *Jak mluvit s dětmi o sexu: rádce pro rodiče a učitele*. Praha: Fragment. ISBN 978-80-253-0833-2.
- [55] VÁGNEROVÁ, Marie, 2012. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání. 2.* přepracované a doplněné vydání. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-2153-1.
- [56] VÁGNEROVÁ, Marie, 2014. *Současná psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0696-5.
- [57] Výroční zpráva o stavu a rozvoji vzdělávání v České republice v roce 2020: Vzdělávání v roce 2020 v datech, 2021. In: *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy: Vzdělávání* [online]. Praha [cit. 2022-02-11]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/file/56341/download/>

- [58] WEISS, Petr et al., 2010. *Sexuologie*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2492-8.
- [59] WEISS, Petr a Jaroslav ZVĚŘINA, 2001. *Sexuální chování v ČR – situace a trendy*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0252-3.
- [60] Zdravotnická ročenka České republiky 2018, 2019. In: *Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR: Statistické výstupy* [online]. [cit. 2022-01-24]. Dostupné z: <https://www.uzis.cz/res/f/008280/zdroccz-2018.pdf>

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

%	Procento
AIDS	Acquired Immune Deficiency Syndrome (syndrom získaného selhání imunity)
Aj.	A jiné
Apod.	A podobně
Atd.	A tak dále
Covid-19	Coronavirus disease 2019
Et al.	Et alii (a kolektiv)
Č.	Číslo
ČR	Česká republika
HIV	Human Immunodeficiency Virus
In	V
JMK	Jihomoravský kraj
MPP	Minimální preventivní program
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
N	četnost
Např.	Například
PPP	Pedagogicko-psychologická poradna
Př.	Příklad
Příp.	Případně
Resp.	Respektive
RVP	Rámcový vzdělávací program
RVP ZV	Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání
S.	Strana
Sb.	Sbírky
SRCH-D	Syndrom rizikového chování v dospívání

STD	Sexually Transmitted Diseases
ŠVP	Školní vzdělávací program
Tj.	To je
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
UPT	Umělé přerušování těhotenství
Vs.	Versus

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1 HIV infekce v České republice (Marešová, 2021, s. 10)	19
Obrázek 2 Systém kurikulárních dokumentů volné zpracování (Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, 2021)	22
Obrázek 3 Vertikální úroveň koordinace prevence v ČR (Národní strategie primární prevence ..., 2019, s. 18).	30

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1 Rozdělení respondentů podle tříd (vlastní výzkum, 2022).....	39
Tabulka 2 Vazba oblastí a položek dotazníku na dílčí výzkumné cíle (vlastní zpracování, 2022).....	41

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1 Výrazy spojené s pojmem sexualita	44
Graf 2 Význam slova promiskuita	45
Graf 3 Od kolika let není pohlavní styk považován za trestný čin	46
Graf 4 Metoda ochrany před přenosem sexuálního onemocnění	46
Graf 5 Význam slova interrupce	47
Graf 6 Věk první preventivní gynekologické prohlídky	48
Graf 7 Výběr sexuálně přenosných onemocnění	49
Graf 8 Výběr projevů rizikového sexuálního chování	49
Graf 9 Zkušenost dívek a chlapců s intimním oslovením neznámou osobou na internetu ..	50
Graf 10 Reakce žáků na kybergrooming	51
Graf 11 Zaslání intimních obrazových materiálů prostřednictvím internetu	52
Graf 12 Opakované zaslání intimních obrazových materiálů	53
Graf 13 Zdroje informací o sexualitě a rizikovém sexuálním chování	54
Graf 14 Poučení o rizikovém sexuálním chování na internetu	55
Graf 15 Hodnocení dostatečnosti školních informací o sexualitě a rizikovém sexuálním chování	56
Graf 16 Od koho se chtějí žáci dozvídat informace o sexualitě ve škole	57
Graf 17 Jaká témata sexuální výchovy žáky zajímají	58

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: Dotazník

Příloha P II: Správné odpovědi na 1.-8. položku dotazníku

Příloha P III: Pojem promiskuita a výsledky předvýzkumu

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK

Dobrý den, jmenuji se Jana Procingerová. Jsem studentka Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, bakalářského programu Sociální pedagogika. Ve své absolventské práci se zabývám tématem *Rizikové sexuální chování žáků a studentů posledních dvou ročníků základního vzdělávání v okrese Břeclav*.

Dotazník je vytvořen výhradně pro účely zpracování bakalářské práce a je **anonymní**, proto prosím o upřímné odpovědi. Nikde se nepodepisuj!

Velmi děkuji za spolupráci 😊

Vybranou odpověď/i **zakroužkuj**. Věnuj, prosím, pozornost upřesňujícím pokynům v závorce u některých otázek. Čeká tě celkem 17 otázek.

1. Vyber **všechny** výrazy, které **patří** pod pojem sexualita.

- A. pohlavní styk
- B. rasismus
- C. erotika
- D. homosexualita
- E. rozmnožování
- F. partnerské soužití
- G. záškoláctví
- H. manželství
- I. drogy
- J. antikoncepce

2. Která z nabízených variant vyjadřuje význam slova promiskuita?

(vyber jednu odpověď)

- A. časté střídání sexuálních partnerů
- B. pohlavní styk s osobou opačného pohlaví
- C. metoda asistované reprodukce
- D. nevím

3. Od kolika let **není** pohlavní styk považován za trestný čin?

(vyber jednu odpověď)

- A. 14 let
- B. 15 let
- C. 16 let
- D. 17 let
- E. 18 let

4. Která z uvedených metod chrání před sexuálně přenosným onemocněním?

(vyber jednu odpověď)

- A. hormonální antikoncepce (tablety)
- B. přerušovaný pohlavní styk
- C. nitroděložní tělísko
- D. kondom

5. Která z nabízených variant vyjadřuje význam slova *interrupce*?

(vyber jednu odpověď)

- A. porucha plodnosti
- B. umělé přerušení těhotenství
- C. první sexuální kontakt
- D. nevím

6. Od kolika let může dívka absolvovat **preventivní** gynekologickou prohlídku?

(vyber jednu odpověď)

- A. 14 let
- B. 15 let
- C. 16 let
- D. 17 let
- E. 18 let

F. nevím

7. Vyber **všechna** onemocnění, která **patří** mezi sexuálně přenosná.

- A. lupénka
- B. syfilis
- C. AIDS/HIV
- D. diabetes (cukrovka)
- E. genitální opar
- F. kapavka

8. Vyber **všechny** projevy chování, které **patří** do rizikového sexuálního chování.

- A. prostituce
- B. předčasné zahájení pohlavního života (před 15. rokem)
- C. vandalismus
- D. časté střídání sexuálních partnerů
- E. nechráněný pohlavní styk s neznámou osobou

Následující 4 otázky budou více osobní, ale dotazník je anonymní a slouží pouze k výzkumným účelům.

9. Oslovil tě někdy na internetu **neznámý** člověk, který chtěl s tebou komunikovat o důvěrných záležitostech (intimních, sexuálních)?

- A. ANO
- B. NE

Pokud jsi zvolil/a **ANO** odpověz na následující otázku č. 10.

10. Jak jsi dál reagoval/a?

- A. ihned jsem komunikaci ukončil/a
- B. pouze jsme si psali
- C. psali jsme si a společně se sešli
- D. jiná reakce (doplň)

11. Poslal/a jsi prostřednictvím internetu svoji intimní fotografii nebo video **známému** nebo **neznámému** člověku?

A. ANO

B. NE

Pokud jsi zvolil/a **ANO** odpověz na následující otázku č. 12.

12. Poslal/a bys **znovu** svoji intimní fotografii nebo video známému nebo neznámému člověku prostřednictvím internetu?

A. rozhodně ano

B. spíše ano

C. spíše ne

D. rozhodně ne

13. Od koho nebo kde se dozvídáš informace o sexualitě a rizikovém sexuálním chování?

(u **každého** vyjmenovaného zdroje **zakroužkuj** v hodnocení **množství** poskytovaných informací na škále 0-3, kdy 0 znamená žádné informace a 3 znamená nejvíce informací)

Zdroj	Hodnocení množství informací			
	0 (žádné)	1	2	3 (nejvíce)
rodiče	0	1	2	3
ostatní příbuzní (sourozenec, teta, děda apod.)	0	1	2	3
kamarád/ka	0	1	2	3
učitel	0	1	2	3
lékař	0	1	2	3
přednášky hostů ve škole	0	1	2	3
internet	0	1	2	3
televize	0	1	2	3

časopis	0	1	2	3
kniha	0	1	2	3
porno	0	1	2	3

14. Je obsahem informací i poučení o rizikovém sexuálním chování **na internetu**?

(u **každého** vyjmenovaného zdroje **zakroužkuj jednu** z možností)

Zdroj	Možnosti				
rodiče	rozhodně ano	spíše ano	někdy ano, někdy ne	spíše ne	rozhodně ne
ostatní příbuzní (sourozenec, teta, děda apod.)	rozhodně ano	spíše ano	někdy ano, někdy ne	spíše ne	rozhodně ne
kamarád/ka	rozhodně ano	spíše ano	někdy ano, někdy ne	spíše ne	rozhodně ne
učitel	rozhodně ano	spíše ano	někdy ano, někdy ne	spíše ne	rozhodně ne
lékař	rozhodně ano	spíše ano	někdy ano, někdy ne	spíše ne	rozhodně ne
přednášky hostů ve škole	rozhodně ano	spíše ano	někdy ano, někdy ne	spíše ne	rozhodně ne
internet	rozhodně ano	spíše ano	někdy ano, někdy ne	spíše ne	rozhodně ne

televize	rozhodně ano	spíše ano	někdy ano, někdy ne	spíše ne	rozhodně ne
časopis	rozhodně ano	spíše ano	někdy ano, někdy ne	spíše ne	rozhodně ne
kniha	rozhodně ano	spíše ano	někdy ano, někdy ne	spíše ne	rozhodně ne

15. Považuješ informace o sexualitě a rizikovém sexuálním chování získané ve **škole** za dostatečné?

- A. rozhodně ano
- B. spíše ano
- C. spíše ne
- D. rozhodně ne

16. Od koho bys se chtěl/a ve **škole** dozvídat informace o sexualitě a s ní spojených možných rizicích? (můžeš vybrat **více** možností)

- A. učitele z naší školy
- B. učitele z jiné školy
- C. hosta z organizace zaměřené na sexuální výchovu
- D. policisty
- E. lékaře
- F. specialisty na kyberbezpečnost
- G. jiná možnost (doplň)
- H. nikoho

17. O **kterém** z nabízených **témat** bys se chtěl/a dozvědět bližší informace? (můžeš vybrat více možností)

- A. partnerství a láska
- B. těhotenství a porod
- C. mateřství a rodičovství
- D. pohlavně přenosná onemocnění
- E. poruchy pohlavní identity
- F. sexuální zneužívání a týrání
- G. rizika a bezpečné chování na internetu
- H. jiná možnost (doplň)
- I. žádném

Prosím o doplnění následujících údajů:

Ročník

- A. 8. ročník
- B. 9. ročník
- C. tercie
- D. kvarta

Pohlaví

- A. dívka
- B. chlapec

Ještě jednou děkuji za trpělivost při vyplňování. Správné odpovědi na otázky č. 1-8 si můžeš ověřit u vyučujícího 😊

Vyplněný dotazník odevzdej.

PŘÍLOHA P II: SPRÁVNÉ ODPOVĚDI NA 1.-8. POLOŽKU DOTAZNÍKU

Správné odpovědi jsou označeny **červeně**.

1. Vyber **všechny** výrazy, které **patří** pod pojem sexualita.

- A. pohlavní styk
- B. rasismus
- C. erotika
- D. homosexualita
- E. rozmnožování
- F. partnerské soužití
- G. záškoláctví
- H. manželství
- I. drogy
- J. antikoncepce

2. Která z nabízených variant vyjadřuje význam slova promiskuita? (vyber jednu odpověď)

- A. časté střídání sexuálních partnerů
- B. pohlavní styk s osobou opačného pohlaví
- C. metoda asistované reprodukce
- D. nevím

3. Od kolika let **není** pohlavní styk považován za trestný čin? (vyber jednu odpověď)

- A. 14 let
- B. 15 let
- C. 16 let
- D. 17 let
- E. 18 let

4. Která z uvedených metod chrání před přenosem sexuálního onemocnění? (vyber jednu odpověď)
- A. hormonální antikoncepce (tablety)
 - B. přerušovaný pohlavní styk
 - C. nitroděložní tělísko
 - D. kondom**
 - E. nevím
5. Která z nabízených variant vyjadřuje význam slova interrupce? (vyber jednu odpověď)
- A. porucha plodnosti
 - B. umělé přerušení těhotenství**
 - C. první sexuální kontakt
 - D. nevím
6. Otázka **pro dívky**, ale mohou odpovědět i chlapci. **Od** kolika let můžeš absolvovat **preventivní** gynekologickou prohlídku? (vyber jednu odpověď)
- A. 14 let
 - B. 15 let**
 - C. 16 let
 - D. 17 let
 - E. 18 let

Pozn. v případě potíží lze navštívit gynekologa **KDYKOLI!**

7. Vyber **všetchna** onemocnění, která **patří** mezi sexuálně přenosná.
- A. lupénka
 - B. syfilis**
 - C. AIDS/HIV**
 - D. diabetes (cukrovka)
 - E. genitální opar**
 - F. kapavka**

8. Vyber **všechny** projevy chování, které **patří** do rizikového sexuálního chování.

A. prostituce

B. předčasné zahájení pohlavního života (před 15. rokem)

C. vandalismus

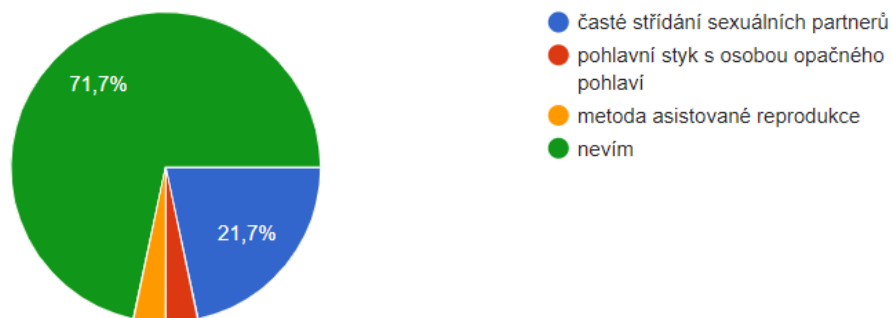
D. promiskuita

E. nechráněný pohlavní styk s neznámou osobou

PŘÍLOHA P III: POJEM PROMISKUITA A VÝSLEDKY PŘEDVÝZKUMU

2. Která z nabízených variant vyjadřuje význam slova promiskuita?

60 odpovědí

8. Vyber VŠECHNY projevy chování, které patří do rizikového sexuálního chování.

60 odpovědí

